

Bohemica Olomucensia

roč. 6 (2014)

č. 1

Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky finanční podpoře udělené roku 2014 Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci Institucionálního rozvojového plánu, programu V. Excellence, Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci: „Podpora publikační činnosti akademických pracovníků Filozofické fakulty Univerzity Palackého“.

Obsah

Studie

LASS, Andrew. Prague & The Sense of Presence	7
CORBARA, Erika. Language economy and the pro-drop theory from a minimalist perspective	18
JANEČKA, Martin. Projevy sekundární orality v psaných komunikátech (nejen) na internetu	36
BLÁHA, Ondřej. Morfematika mluvené a psané češtiny	45

Recenze a zprávy

ŠINCLOVÁ, Soňa. Světy, ve kterých žijeme	59
PELUNĚK, Lukáš F. Slovník českých jazykovědců v oboru bohemistiky a slavistiky	62
ŠŤASTNÁ, Kristýna. Jsme v češtině doma?	65
JARGUSOVÁ, Michaela. Čeština pro život	67
MALČÍK, Petr. Pětaosmdesátiny Miroslava Grepla	70
HRADILOVÁ, Darina. Na cestě k moderní mluvnici češtiny	72

Studie

Prague & The Sense of Presence

Andrew Lass¹

There is no such thing as was – only is. If was existed, there would be no grief or sorrow.
William Faulkner

This essay explores the cultural phenomenology of the sense of presence as it is manifested in a sampling of discursive practices that speak of the initial visits to a 'Prague' that had once been 'my own' and to which I returned after a prolonged absence as if "into the past". It describes some of the shifting and illusive ways in which memory grapples with and reads into an urban landscape.

Overture

As only fate would have it, I was destined to walk in Prague, in March 1990, thirteen years later to the day and one day before the anniversary of that tragic day of March 15, 1939 when Hitler's armed forces marched into the capitol of Czechoslovakia and installed themselves in the Hradčany castle. They brought with them the plague. I remember the weather most clearly. One could sense the bitter cold of that gloomy day in the stern, black, helmeted faces of the heavily armed German soldiers as they marched on to the first courtyard and the heavy winter coats, scarves and fedoras worn by the citizens of this ancient city who, depending on the photograph, were either raising their fists in anger or, out of fear, their right arm extended in the familiar "Heil Hitler" salute. I grew up seeing only the first version of these photographs. A few years after the Velvet Revolution I got to see the other. It neither was the first time nor was it the last that an epidemic devastated the place. But the one that would follow lasted much longer – from February 1948 to November 1989 to be precise – and if the death toll was smaller

---

¹ Andrew Lass, PhD., je Ford Foundation Profesor kulturní a sociální antropologie na Mount Holyoke College (Massachusetts, USA). Ve své vědecké činnosti se věnuje dějinám oboru, poetice a různým teoretickým přístupům k otázce smyslu času a paměti a jejich zpředmětnění v místě, a to především v českém kontextu. Jeho odborné práce vycházejí v časopisech *American Anthropologist*, *American Ethnologist*, *Dialectical Anthropology* a jako příspěvky v celé řadě tematických sborníků.

and the oppression appeared lighter, so much so that it did not, at times, appear at all, it was, if not as sinister then certainly as perverse.

Nothing could match the balmy March day in 1990 when I stood with my long lost friends under the Strahov monastery overlooking a valley of church steeples and red tile roofs, the Hradčany castle extending on the hill to my left, the Petřín garden on the hill to my right. The late afternoon sunlight cast the gray city in an intense sepia-orange intensified by the visible thick line of brown smog hovering across the horizon above which I could only imagine a blue sky. We heard the police sirens in the distance and then had a glimpse of two white BMW sedans escorted up Neruda street with president Václav Havel accompanying his West Germany's counterpart, Peter Genscher, as he welcomed him, on the anniversary of that tragic day 51 years ago for the first of several friendly visits to the Hradčany castle.

I can recall these dates as I can so many others, quite clearly as if not just the first one but all were photographs. Moreover, it would only befit the history of these impressions that while the first is obviously black and white, the more recent ones are in color as if to mark them off as my own lived experiences. It is only now, as I write these words, that I look for some significance to this confluence of dates, one that could somehow speak to more than the play of words or just the sad state of affairs that is inside my head. Something to do with the promise of spring and of marching ahead, with that embodied sense of movement that haunts me, and with the terror of pain and the power of the imagination and the divine sorrow of remembering.

Perhaps *stesk* (longing) provides the key. For 'longing' does have a sorrowful note to it (*smutek*) but it is the sense of loss, absence from the now of my embodied present that drives it. The object of desire remains elsewhere, in another place or another time. The acts of 'renewal' and 'removal' are like 'recollection' and imply both distance and its bridging.

Narratives of return

Nancy Munn's carefully woven and incisive study *The Returnee Narrative: Defamiliarization and Changes in City Places*² suggests some important ways to

² The draft chapter from a book manuscript tentatively titled *Places in Motion: space-time and memory in antebellum New York* was first presented at a workshop on place, University of Helsinki, Finland, in August, 2005 (Munn 2005). The quotations in the following two paragraphs are from Munn's paper and include both her words and those of the 1830 Bryant and Verplanck essay quoted by her.

think about this potent yet passing encounter. Her concern is with the speed of change that characterized the rapidly expanding New York during the antebellum when, as many at the time noted, buildings already standing could be razed with little or no regard for either their historical significance or as place-memories while new structures appeared, creating new vistas as if overnight. In writing of *defamiliarization* Munn is deliberately invoking an English gloss of the Russian formalist Shklovsky's term *ostranenie*, in order "to suggest the doubling of this mode of consciousness as entailing both a dynamic – the shift from a previous familiarity to a present unfamiliarity – and attention holding these two together in the experience of the unfamiliar." She continues by qualifying her use of the term by observing that the original usage as a literary device has to do with the force of making strange – quoting Coleridge (1938) – "as a mode of drawing attention to what might otherwise be blunted by 'the film of familiarity'" where her "own concern is not with art or aesthetics, but with a capacity of significant tangible changes in this city to undue familiarity and so to problematize recognition of city places."³

The captivating read that Munn's chapter presents derives also from its construction, a palimpsest of returnee narratives, each "explicitly configuring experience", here carefully unwrapped to reveal the manner in which one's sense of self is disturbed by a fracturing and consequent highlighting of the tie *to place* as one's embeddedness *in place*. Of the several cases, one in particular drew my attention: In it a Mr. Herbert, the fictional protagonist of an essay published in 1830, while walking down Greenwich Street with his friend Mr. Vielleceur, compares the rapidity of change in New York to what he perceives as the slowness of change in European cities he had visited. In New York, "Time was working... so much more swiftly" then in the latter cities where "after an absence of 30 years" everything still seem to Mr. Herbert "neither newer or older than before, the same order of streets, public buildings,... offices, hotels and shops,...[so that] I found my way through their intricacies as if I had left them but yesterday." But in New York, he

³ The Russian *ostranenie* is frequently translated as 'estrangement', which I prefer and will henceforth use in my own analysis, because I find it a closer approximation of the Czech, use *ozvláštňení*, lit. "making special/strange". I quote from a recent exchange with the Slavic linguist Robert Rothstein (University of Massachusetts) in which I inquired about the etymology of the Russian term: On strictly etymological terms it's "making strange", so Nancy Munn's gloss is not bad. Mukařovský presumably meant "obzvláštní". One of the meanings of the prefix "o-" in Russian is the so-called factitive meaning – to make something X ('osvobodit', 'to make free = to liberate', 'oslozhnit', 'to complicate', 'osirotit', 'to orphan' etc.). If I remember correctly, Shklovsky originally used it to describe scenes in Tolstoy in which a character looks at something familiar from a different perspective and it seems strange (an opera performance seen from the gallery, a battle scene observed from on high)."

laments, “[returning] after an absence of two years, everything was strange, new and perplexing, and I lost my way in streets which had been laid out since I left the city.”⁴

Mr. Herbert’s remarks setup a contrast between the New world and the Old, suggesting that one moves fast, thereby obfuscating recognition, while the other remains stable, as if governed by a different temporality. For the purpose of my argument, the comparison also glosses over an important difference between the two events: a return visit is not the same as a return home. While this distinction changes nothing about the observation Mr. Herbert is making – it is the authors’ and it is incisive – it does point to the possibility that had his trip to a European capital after 30 years absence been a return to a place called home, the accompanying sense of recognition could have been also intensely disorienting in spite of the fact that “so little had changed.” For how we react to a place has as much to do with what we bring to it, with the trajectory of our passing through, its intentionality, as it does with the changes in the urban landscape and their perceived speed. I wish to suggest, and further illustrate by way of a European example, what Munn and others have addressed for some time: that personal memory – whether cognitive, emotional or bodily – together with the broad spectrum of representations – whether in the form of letters, news items, photographs or other media – are integral components of our experience, that our sense of presence is as thick with expectations as it is with pastness. One is here reminded of the classic example, of tourists drawn to Paris in order to see the Eiffel Tower “with their own eyes” not because they have never seen it before but on the contrary, because they already have. They recognize it, except now it’s “for real”, and it is this commoditized experience of authenticity that is pivotal to this kind of sense of presence.⁵

⁴ Nancy continues “It is as if the streets had indeed turned Mr. Herbert into a stranger, deactivating his bodily memory (the “active imminence of the past in the body,” as Casey (1987, 149) describes it) which we earlier saw Mr. Viellecour attempting to re-embody in his walk through the metamorphosed Richmond Hill mansion” (Munn 2005, 11). I will turn to the issue of body memory later when, in another section, I discuss the narrative of return in the context nostalgia and body paralysis.

⁵ Roland Barthes in *L’Effet de réel* (Barthes 1979) suggested the term ‘reality effect’ to describe this type of signification in which reality confirms its own representation (visual, textual) that refers to it in the first place.

The post-card

The postcard I received in the summer of 2002 from my friend Spaska, a former Bulgarian student, reads as follows:

“Dear Andy, somewhere in between gruesome trips to Moldava and Albania, I stopped in Budapest for a breath of filthy European air. Moldava was fascinating while a day trip to Transnistria was like going back at least 30 years into the glory days of the USSR.”

A black and white photograph pictures an urban waterfront with an elderly man in a trench coat standing by a stone wall overlooking a river with a large and ornate white palace hovering in the distance softened by the rising mist. The man is absorbed reading the newspaper; a large paper shopping bag is resting against his legs. I took a quick glance at the photograph and recognized it instantly, I thought, it seemed so familiar. Yet, I was wrong in thinking that it had been taken in the 1950s, and I could not actually locate it. In fact, the ornate palace is the Hungarian parliament, a snapshot from the 1990s. What threw me off was his trench coat, his composure and that shopping bag; I had grown up in that black and white world.

Of course, the reverse – Spaska’s time travel to “the glory days of the USSR” – further complicates the picture. She was 10 years old when Bulgaria, like the rest

of Communist Europe, changed course. One may wonder about the personal memory of the glory days let alone 30 years ago and in Transnistria. Nevertheless, as in Herbert's case, the truth is hers; the sense of being present in the past is genuine. She had internalized the discourse of that world no less than I did a generation earlier, and so she recognized it for what it was as if to say, "my goodness, nothing has changed here," though I'm certain she, like Mr. Herbert in New York, would easily get lost in the city streets. As I did when in late autumn of 2002 I visited Tallinn, the capital of the former Soviet republic of Estonia. The references to other times and other places were multiple, creating an odd cacophony of overlapping associations that made a place I had never been to and that, in its intense foreignness, offered nothing to hold on to, oddly familiar. I recognized the buildings, they were like those I saw in Stockholm and my Russian children's books, I had walked the medieval streets of the Hanseatic League before, though I cannot recall where. I recognized the streetcars. Manufactured in the Czech Republic and exported throughout the former Soviet empire they even made the same noise as they do in Prague. I spoke the now useless once imperial language of the Russian minority and never heard a language so strange and foreign as Estonian. I could pick the Russians out of the crowd, dressed in the plastic looking clothes we used to get in East Germany. They are generally avoided, living in the housing ghettos. "Useless people" the proud, tall and handsomely dressed "Northerners" told me, though they seemed to do a good job mopping the marble steps in the hotel lobby.

The strong sense of familiarity is the key ingredient to the feeling of defamiliarization as one travels to new places that, upon arrival, turn out to be old places in both senses of the term. We recognize them in our past. Of course, the opposite holds as well, since the whole experience, if not in its structure then certainly in its content, is entirely new. It is both of these positions, this exhilarating feeling of novelty and the equally exhilarating feeling of familiarity that, in playing off each other like the ever-shifting foreground and background of ambiguous *Gestalt* figures, constitutes the disorienting tension that also accompanies the return home after so many years.

By the time I landed in Prague on March 15, 1990, I was emotionally drained by the half a year of ceaseless anxiety that reminded me that nostalgia, in addition to having to do with identity and memory, is a physically debilitating state. Since mid-September of the previous year, as we all watched and listened to Eastern Europe's Communism unravel, I could barely sleep at night while during the day I experienced the same rapid fragmentation of thought in slow motion that characterizes dreaming... I too was unraveling. There, on the television screen, radio news and the newspaper's front page was the Prague I grew up in, there were the friends I left behind when 17 years earlier, I become suddenly a *persona non grata*, thrown out of the city I considered my home and from a country that

was not, I was born in New York. I will leave for a future discussion whether to describe the period between September 89 and March 90 as *liminal*. For sure, it was a tumultuous passage in which identity narratives were thrown into relief as I tried to reconcile the elation over the unexpected ending to an interminable state of siege with a deeply felt resentment at this seismic disturbance of my taken-for-granted world.

With this in mind, the estrangement I experienced during my first return to Prague was precisely that of confirmation, that things really are the way I recalled them *in absentia* only more so. It was a sensuous experience and in that sense – perhaps in the Kantian rather than the artistic usage – it was an aesthetic one:⁶ an overwhelming sense of recognition, a sameness that was estranging and emotionally powerful. Of course, this time the 'reality effect' had been transcended by reality itself. It is not enough to speak of authenticity or note "I had been here before." I was back; I was once again here, in the present. Their present and my present were once again in the same place. Phenomenologically speaking, all recognition is exactly that, re-cognition, a repetition formation of identity. At this precious moment of arrival, this layering of our being-in-the-world in which the past 'being-in' provides the thickening that makes the present into a plot (where the "once before" is recalled as if on command and with precision so as to be on hand to fulfill the meaning of what would otherwise be just a peripheral "passing by"), this layered sense is something I was suddenly made keenly aware of. And I knew what was coming, too. As my friend Vašek drove me in his car from the airport into the Old Town, he chose the high road behind the Castle on purpose. For he knew exactly what he was doing reconstituting my childhood and our adolescent Sunday walks, pass the entrance to the New World and then along the King's Gardens and the Summer Residence of Queen Anne to turn in by the hedges of the Chotka park. I knew that once he completed the right turn we would start down the serpentine and to our left, right in front of us, the view of the old city of Prague would open up. Indeed, that is what I saw when my friend completed the turn. I saw the city landscape just as I always did; I could feel my sense of anticipations ease off, now confirmed, into my present.

The sensation that I had both stepped into the past but also simply returned to the present took on an interesting twist when a couple of days later, when my friends and I bumped into my old friend Jiří and his wife Jana. The "unexpected bumping into" was actually mutual and, in the moment, foretold. As we were crossing the small bridge past The Devil's Mill (*Čertovka*) on to the Island of Kampa my friends' younger sister came walking back, towards us, hollering that

⁶ A related distinction between 'recollection' and 'remembering', one that works with the concept of the aesthetic, pertains directly to the present discussion (Lass 1994) but I have chosen to ignore it here for reasons of expediency and leave it, like so many other points merely "thrown on the canvas", for future elaboration.

she had just met Jirka and Jana. She had gone ahead, with the kids, to see the source of the festive music that was coming from the small square we had not yet reached. Of course, she had told them that I was around the corner. As I came around, on to the medieval setting full of people with kids running around, I was struck by the festive atmosphere including a loud jazz band on a raised scaffolding. Suddenly, I found myself embraced by a woman I did not recognize. And, as she cried into my ear and pressed my neck against her shoulder, I recognized, peering over it, Jirka in his signature cap across from me laughing and greeting me, as he always did, with four letter words and the little ditty he would recite whenever he introduced me to others (“...*Andy Lass husy pás...*”) I had completely forgotten about it. From under his shirt, he pulled out a little whistle on a string and proceeded to play and prance around while red eyed Jana, who had finally let go, looked at me and exclaimed “Andy’s back! Now I know it’s not a dream, that the whole thing really happened and things are OK again.”

It is a powerful emotion when reality confirms our memory in that moment of closure (a prolonged and complicating one), when one returns home. This is not to say that one does not notice changes or that one remembers everything. If anything, the opposite takes place and perhaps plays significantly into the experience of heightened awareness as one recognizes, having forgotten, and remembers “on the fly” as the context driven, associative memory “kicks in”. As if, I needed to be there in order for things to come back to me. Hence the doubling effect, only a few days after my first return, of walking down *Husova* street for the first time in 17 years and being asked by an out of town visitor (not a foreign tourist) for directions to *Můstek*. I was able to show him without hesitation – by pointing my stick and gesticulating as I mapped out the direction in midair – the left and right turns, thoroughly enjoying the treat, this unexpected test of embodied familiarity which I passed on, as if to confirm that this place was still mine and I knew it “like the back of my hand”, though I hadn’t been at *Můstek* myself for close to two decades.

It strikes me, as I look back 15 years later, how intensely satisfying my initial returns to the city were, in the very early 1990s, in so far as they were not a disappointment to my memory, so full of longing (*touha*), desire (*slast*) and sorrow (*stesk*). And in those early years I was very conscious of my intense need to capture this atmosphere, my city, its walls, the odors, noises, but most importantly, to unlock the city’s mysteries of chance coincidences (*princip náhody*) and haunting pleasures (*princip slasti*). And that is what I did, obsessively, as I wandered through the city taking pictures of cobwebs and forgotten ladders, of that magical light, and of this time that seemed to be stuck in its own kind of present.

⁷ The reference here is to the so-called Velvet Revolution that marked the downfall of the Communist regime in the Fall of 1989.

Gradually, over the years, this would change, as everything did, and my salvage phenomenology would end as the city and the country “woke up” to the world, in order to fill its desire to join it, to re-center itself as another center in the cultural West that had been for so long, geographically to its west. The past 15 years have witnessed a complex series of strategic and chaotic moves to re-join Europe (*návrat do Evropy*), at a cost to the landscape as we knew it. The city has cleaned up its act and its people have moved on to follow other trajectories (or their old trajectories took on new directions). I also settled into my routine.

Present sense

The ‘present’ or, more accurately, the ‘present sense’ has a peculiar, seemingly paradoxical, quality that I have tried to illustrate above. On one hand it corresponds to that ever-moving temporal sliver we refer to as the “now” in our experience of the world as we live it, and that – in Husserl’s inquiry into internal time consciousness – includes retention and protension (Husserl 1964). On the other hand it is within (rather than against or next to) this “now” that the past and the future take place as temporal modalities experienced as “not now”. As if the infinitely narrow ‘now’ is also the infinitely large umbrella, one that provides a temporal grid that also includes, among other modalities, the “now”. While the Bergsonian objection to spatial representations of time still applies, like Escher’s images, the model I am suggesting is suitably warped. It is important to keep in mind that I am here thinking of the kinds of temporal experiences that we, as conscious beings, usually (if not always) have no trouble distinguishing as we do the past and future tense or the pastness of that which had past. Since the past, present and future, like dreaming or imagining, are culturally specific and historically shifting modalities it would be tempting to say that the above model distinguishes the presuppositional backdrop against which these kinds of times and activities are constituted.⁸ Perhaps. Nevertheless, I find this distinction to be misleading (mainly because it takes us down the slippery path of dualisms and

⁸ Of course, the critical difference between the two notions of presence has to do with the fact that we are, so to speak “stuck and cannot leave” the former, other than by “losing consciousness”. For this reason, the present sense is thought of as nothing less than consciousness itself, as the always-intending turn towards its object. Whereas, in the latter sense, the present like the past or future are broader periods with nebulous boundaries and tacit understandings of what all fits within one or the other frame such that, for example, all of ‘today’ is the present even though at any moment I am only present within that moment. The problem with these distinctions is that they move us away from the phenomenology of the experience in which the two kinds of temporal ‘present’ coexist on uneven yet enriching grounds.

wondrous a-priories) and instead suggest that we work with the idea that the experiential structure of the temporal present, or present sense, encompasses this dual function precisely because it is descriptively accurate and because what it describes is a tension that inscribes our every day life and, in this case, the heightened feeling of estrangement when the past and present meet.

Likewise, the expression "return to the past" is in fact rather ambiguous since it is not so much that I returned to the past only – though I, like others, seem comfortable using this turn of phrase – but also, and more importantly as far as the phenomenology of nostalgia is concerned, that I had arrived in the other present, one in which my memory/expectations were suitably matched/fulfilled (rather than disappointed). While I had to travel, physically and in space, it was in fact not in time. After all, while the place was "as I had left it", my friends had aged (in some cases beyond recognition) and their identities required readjustments on my part.⁹ Furthermore, I was fully aware that we shared the same present (homogenous) time and I am therefore tempted to argue that it is precisely for this reason that the atmosphere was so enigmatic, so emotionally saturated, tense and disorienting: I was where I longed to be, it was what I had missed. On the other hand, the strong, accompanying feeling of *intimacy*,¹⁰ while heartwarming, had a disturbing quality to it. I had arrived in a dense but opaque social network and it would take years before I understood its nodes and found my way around. Only then would I be been *fully* present. As for the sense of belonging, that is yet another narrative.

⁹ Importantly, the many friends who met me at the airport made for a moment of 'welcoming' that, 15 years later, remains emotionally 'raw' as it was when I passed Customs and came out into the arrival hall. After 17 years we certainly aged and acquired partners and children. It was all a bit confusing. But it was their voices that remained the same and perhaps their gestures that guided me as I quickly readjusted my mental image. This has not happened every time and to this day I meet people I know but cannot place them and find myself agonizing as I scramble through the rubbish of my exhausted memory to find the appropriate Madeleine.

¹⁰ Later on in this project I will use the term 'intimacy' as I address the sense of psychological and social 'closeness' or 'distance' also glossed by a variety of Czech words/expressions that describe, condone or object to ways in which people are/not in each other's spheres (further exemplified by notions of privacy [*soukromí*] as well as caring [*starost*], envy [*závist*] or back stabbing [*podraz*].) I argue that this process of valuation, itself a discursive practice, is a key component to the concept of 'home' (as a kind of 'sense of place') as it informs the 'sense of presence'. Etymologically, the term 'presence' is conveniently ambiguous since it conflates both 'here' (a spatial referent) and 'now' (the temporal referent) but refers also to the 'gift' and the act of 'giving' (in Latin). All this and more is at best hinted at in this brief presentation.

All this to say why a friend's postcard both confirmed my initial reaction to Munn's paper (and Mr. Herbert's observations) and, as I tried to convey here, gave me thought.

References Cited

- BARTHES, Roland (1979). *The Eiffel Tower and Other Mythologies*. Trans. Richard Howard. New York: Farrar, Straus and Giroux, Hill and Wang.
- BENFEY, Christopher – REMMLER, Karen, eds. (2006). *Artists, Intellectuals and World War II: The Pontigny Encounters at Mount Holyoke College, 1942–1944*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- CASEY, Edward (1987). *Remembering: A Phenomenological Study*. Bloomington: Indiana University Press.
- HUSSERL, Edmund (1964). *The Phenomenology of Internal Time Consciousness*. Bloomington: Indiana University Press.
- LASS, Andrew (1994). From Memory to History: The Events of November 17 Dis/membered. In: WATSON, Rubie, ed. *Memory, History and Opposition Under State Socialism*. Santa Fe: School of American Research Press.
- MUNN, Nancy (2005). *The Returnee Narrative: Defamiliarization and Changes in City Places, Chapt. 5. workshop on place*. University of Helsinki.

Andrew Lass, PhD
 Ford Foundation Professor of Anthropology
 Department of Anthropology
 Mount Holyoke College
 50 College Street
 South Hadley, MA 01075
 USA
 alass@mtholyoke.edu

Language economy and the pro-drop theory from a minimalist perspective

Erika Corbara

1 Introduction

The general literature concerning the pro-drop phenomenon tries to explain the internal mechanisms and properties of the concerned languages focusing mainly on morphological features, which could allow or not such languages to drop their subject pronouns. Actually, under such an assumption, the methodic analysis of morphological data leads to the systematic formulation of language specific parameterizations in order to confirm already established and currently accepted internal structures: Proposals like the existence of the lexical unspecified and phonological null element *pro* among the pronominal array of pro-drop languages, whose originally unvalued ϕ -features are assigned by agreement (Agr) in the course of the derivation, are indeed widespread (Rizzi 1982; Chomsky 1981), but none of them is constantly capable to explain – and be validated by – all the syntactic constructions of the different languages of the world.

Target of this research is thus the determination of cross-linguistic factors, which could be inferred responsible for the appearance of pro-drop phenomena worldwide, giving thereby to the pro-drop theory a scope of application valid for all the cases in which subject pronouns are dropped. In order to reach such an extended explanation and avoid interferences with already existing theories the whole matter should be reconsidered from its initial data, taking into account only the very core properties which are shared by all the languages of the world: the human faculty of language (FoL) and the connected children's innate predisposition for language acquisition.¹ A parallelism between language faculty and biology is thereby undeniable and sets the premises for the proceeding development of this investigation. On the basis of such and further evidences, supporting a direct relationship between language and biology it will be then attempted to remark and consider the main principles regulating physical systems in order to apply them to language and draw the due logical conclusions.

¹ Also referred to as LAD (Language Acquisition Device). It was first proposed by Chomsky in the 1960s.

The major point of this paper is thus the consideration of the faculty of language as a biological system of the human being: as biological i. e. physical system it is then expected to regulate its mechanisms with the same principles occurring in the nature – economy and optimality. This would provide a clearer explanation of the pro-drop phenomenon, which leads to a shift of the research field from syntactic features to semantic ones.

2 Language as a biological system

Starting with the importance of the human genetic endowment for processes like language acquisition and production, there are many other pieces of evidence connecting the language faculty to the biology of the human being.² The following array is just a list of the main relationships between the two disciplines, but several recent studies validate the same assumption a well:

- FOXP2 (the language gene)
- Language as organon (language grows)
- Broca's aphasia (or expressive aphasia)

It will be aimed, at first, to analyze and deepen the data concerning such issues in order to observe to which extent language and biology are connected to each other and, as second step, to consider if the subsequent application of specific physical principles on language can be retained justified.

2.1 FOXP2

Forkhead box P2 (also known as FOXP2) is a gene, whose mutation has been proven to cause an inherited impairment of language and speech (Lai 2001, p. 520). Affected people have deficits in production, articulation and comprehension in a variety of grammar domains, together with difficulties in producing some orofacial movements (Christiansen 2009, p. 142).

It was first discovered in 2001, when a molecular investigation study determined a link between the modification of this gene and severe developmental disorders disrupting the speech and language skills of many members of the same family.³ Such connection represents a case of clear inheritance for a language disorder, and only by studying the DNA of affected and unaffected individuals of

² Particularly relevant to this topic is the work of Lenneberg *Biologische Grundlagen der Sprache* (1977).

³ In the medical literature it is commonly indicated as KE family, but the real identity of such family does not appear to be publicly known.

the examined family it was possible to track down the specific mutation, which finally turned out to be an alteration of sequence in the FOXP2 gene. This means, in other words, that linguistic impairments can be transmitted from one generation to the other through the inheritance of a mutated gene and represents, on the same time, an irrefutable proof of the biological foundations of language. Because of this, FOXP2 has been also dubbed the "language gene".

2.2 *Language as organon*

The developmental proceedings of the faculty of language (FoL) can be compared to the growth process of an organ in the biology: if certain skills are not stimulated within the right period, then it won't be possible anymore to learn them in the proper way. Such time limit for the acquisition of specific physical abilities is also known as *critical period* (Lenneberg 1967) and it is closely linked to the synaptic plasticity of the brain i. e. organ during its growth: cells getting an external input are stimulated and thus supplied with blood and those remaining inactive step by step get no longer nourishment.

Parallel to the development of the FoL is the development of the visual system: in this field were carried out several studies in order to define the critical period of some animal species. Thus, it has been proven, for instance, that kittens are susceptible to visual stimulation only up to three months of age. After that, even if the visual input is restored, their sight does not function anymore in the normal way and even their directional sensitivity is permanent affected.⁴ About language, the critical period hypothesis proposed by Eric Lenneberg in 1967, according to which the language susceptibility phase ends with the puberty, finds its consolidation in the few recorded cases of infant language deprivation and feral children.⁵

The consideration of the FoL as a growing organ plays moreover an important role in many critics against the behaviourist model: children are actually particularly resistant against corrections and a repeated grammatical stimulus does not produce any response as long as the corresponding grammatical categories are not acquired. It is thus not possible to regulate the process of children language

⁴ Further information to this topic can be found in the following article by N. W. Daw and H. J. Wyatt (1976): *Kittens reared in a unidirectional environment: evidence for a critical period.*

⁵ The most famous cases of feral children who could not acquire language normally are Victor von Aveyron (1797) and Genie (1970). However, it is not excluded that these children were retarded from infancy and abandoned because of this, or that their inability to develop language was a consequence of the treatments they suffered. Isabelle (1938), found at the age of 6 – i. e. still within the critical period – was anyway able to reach at the age of 9 the normal development of a child of her age.

acquisition before certain grammatical structures get identified and recognized, i. e. before the FoL has grown (Grewendorf – Hamm – Sternefeld 1987, p. 22).

2.3 *Broca's aphasia*

Broca's aphasia, also known as expressive aphasia, is characterized by the loss of the ability to produce language (spoken or written). People suffering from this form of aphasia exhibit the common problem of agrammatism: for them it is extremely difficult to start sentences and their speech is non-fluent and labored. Even writing results complicated, as well. Their language ability is thus reduced to disjointed words, and the sentence construction is poor cause of the omission of functional words and inflections (bound morphemes).

The grade of expressive aphasia varies from patient to patient but it is in each case characterized by a lesion of a specific region of the brain, the so-called Broca's area. The fact that a physical damage in a very specific part of the brain leads to language impairments underlines the narrow nexus between FoL and biology: language functions and develops on biological bases.

2.4 *General remarks*

On the basis of the presented data it appears thus justified to regard the FoL as a biological system of the human being. In the same way of a physical organ, also the FoL is namely genetically inherited, grows and its functions can be attributed to the activity of a specific region of the human body. This leads to the subsequent logical assumption that linguistic processes originate in the human brain following the very same principles regulating physical systems as well: economy and optimality. Of course such considerations have to be applied only to the triggering mechanisms of language production and not to the usage which could be done of the FoL.⁶ In this view, it will be hence tried to analyze and explain the pro-drop languages on the basis of economy and optimality criteria.

⁶ Language purposes are known to be extremely varied: human passions, poetry and social engagements do find through language their highest expressions and linguistic forms are therefore often pleonastic and redundant, i. e. not economic at all. This article is just intended to remark how syntactic operations take place in the human brain and which principles regulate such proceedings at their very initial stage.

3 Development of linguistic theories

The development of the generative linguistics was essentially triggered by a need of explanation and principally aims to answering the following two questions (Grewendorf 2002, p. 98–99):

- How is it possible that children perfectly acquire the grammar of their own language in such a short time, independently and often under bad conditions? (Plato's problem)
- How could the variation of natural languages be explained?

On this purpose, in the modern linguistic theory there are two main models being mostly accepted and examined: the *Government and Binding Theory* (GB) and the *Minimalist Program* (MP). Both of them are based on the Chomskyan universal grammar (UG), which through its nativist assumptions provides an answer to Plato's problem and at the same time it is flexible enough to allow the language variation as a natural parametric effect, but they do differ substantially in their modus operandi.

3.1 From GB to Minimalism

The GB-theory, based on UG, assumes that a large portion of the grammar of any particular language is common to all languages. In such concept can be distinguished four different levels of representation, as shown below in Fig. 1: D-structure, S-structure, PF and LF. From the lexical array words are combined together at an underlying stage called D-structure (deep structure): here, according to specific rules of each language (Move- α), they are moved and bound to each other to form syntactic sequences, which reflect the resulting surface order (S-structure) of each specific language.

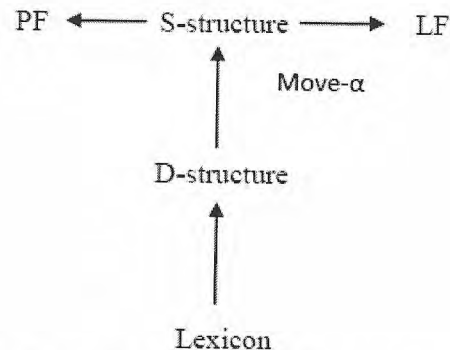

Fig. 1: The T-model of the GB-Theory (Grewendorf 2002, p. 107)

The S-structure itself cannot be interpreted, but it is factored into PF (phonological form), the interface with phonological features, and LF (logical form), the interface with semantic ones.

In contrast to the GB-theory the Minimalist Program (Chomsky: 1995), which is nothing but the logical development of the former GB-theory on the basis of economy principles, tries to eliminate the existing redundancy within the principle-and-parameter approach of GB and to reduce thus the operations to the conceptual necessary. In the minimalist architecture of language design (Fig. 2) the lexicon already contains all the features to be interpreted at the interfaces:

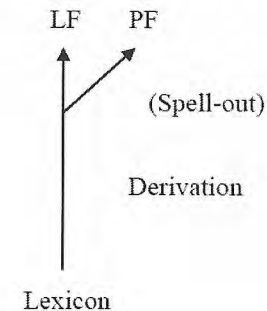

Fig. 2: The minimalist model (Grewendorf 2002, p. 109)

With other words, every linguistic expression consists now of just a pair of representations $\{\pi, \lambda\}$, one for each representational level: π for the PF and λ for the LF, which are directly read at the interfaces. As a result, constraints can be motivated only by feature requirements directly at the interpretational levels PF and LF. The MP aspires thus to a maximal economy concerning the number and complexity of operations and rules: uneconomical or superfluous proceedings of the GB-theory, such as the intermediate stages D- and S-structure, are left off. Syntactic (i. e. cognitive) processes are so realized with the minimal effort.

Taking the MP as point of reference, it is thus possible to state as follows: both physical and grammatical procedures operate in the same way and are regulated by the same economy principles.

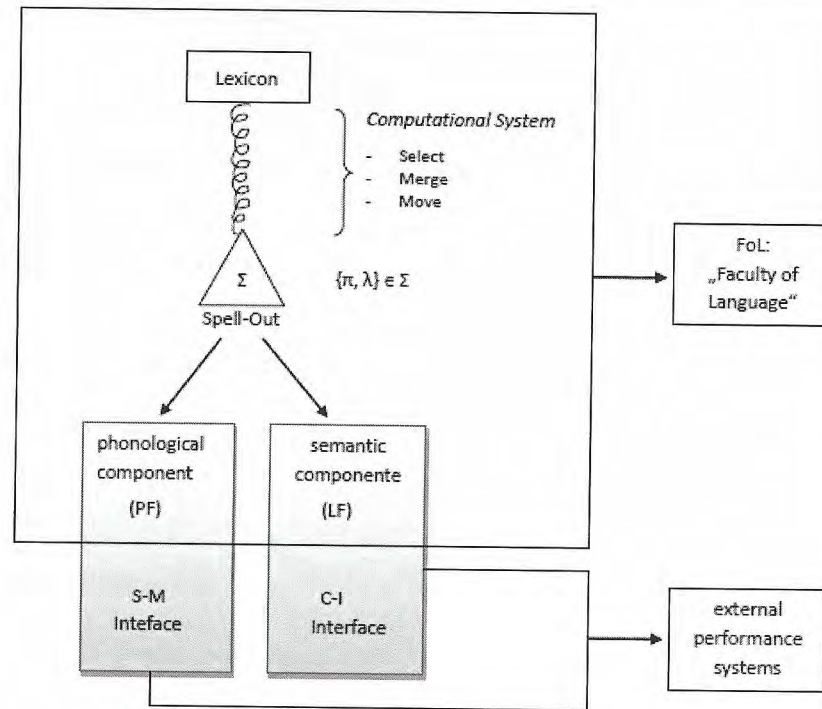

Fig. 3: The FoL in the minimalist program⁷

3.2 Ungrammaticality as interface effect

As the input arriving at the interfaces is not checked anymore through intermediate stages (D- and S-structure are as mentioned eliminated), the information has to be read directly at the interfaces: either are their conditions satisfied and the formulated expression is interpretable or not. Everything is thus shifted to the two interpretational levels PF and LF and it can be stated as follows:

⁷ This representation was originally created by Prof. Dr. Peter Kosta, to whom I owe my deepest and sincerest gratitude for all his explanations and support in writing this article. For a complete understanding of the graphic it has to be taken into consideration as follows:

S-M: senso-motoric system (interpreting π , the phonological component of the spell-out)

C-I: conceptual-intentional system (interpreting λ , the semantic component of the spell-out)

PERCEIVED UNGRAMMATICALITY → INTERFACE EFFECT

Let's now analyze the following sentences as examples of lacking interpretation, i. e. perceived ungrammaticality:

- (1) * Kolja dal mne. (RU)
 Kolja_{NOM} gave_{PRF} to-me_{DAT}
 'Kolja gave me.'
- (2) * Ging sofort zur Schule (DE)
 went_{3.Sg.PAST} immediately to school
 'went immediately to school.'

Both in (1) and in (2) is missing a verbal complement, which is necessary for the valence theory. In the first case (1) it is the direct object of a trivalent verb (to give) and in the second case (2) it is the subject of the sentence, a verbal complement as well: both expressions, because of the lack of a syntactic constituent, are perceived as ungrammatical.

Let's now look at the following examples of grammaticality:

- (3) Šel hned domů. (CZ)
 went_{3.Sg.M.} immediately home_{ACC}
 'he went immediately home.'
- (4) Andò subito a casa. (IT)
 went_{3.Sg.} immediately to home
 'he/she went immediately home.'

Here some complements which are necessary for the valence theory are missing as well, but nevertheless both sentences are interpreted as absolute grammatical and even usual. In other words, in (3) and (4) it is possible to drop the subject, i. e. a verbal complement, without causing any ungrammaticality.

Moreover, comparing the examples in (2), (3) and (4) are the translation of the same sentence with the very same syntactic structure in three different languages: German (2), Czech (3) and Italian (4). What in German results ungrammatical because of the lack of the subject, for Czech and Italian people is completely normal and correct. From this evidence it is possible to draw the following remarks:

- The syntactic structure itself cannot be responsible for grammaticality
- The interfaces, according to the language, can modify the perception of syntactic structures
- Grammaticality or ungrammaticality have to be considered as interface effects

The correctness of a sentence is thus not to be ascribed to a predetermined model of its syntactic structures, but rather to peculiar internal properties of each language, which can license or require certain specific constructions. The perception at the C-I system gets in this way shaped by the typical features of the input language, which consolidate during the language acquisition process as input-expectations and, if not satisfied, generate as reaction that common sense of incompleteness or ungrammaticality (Corbara 2012, p. 18–19).

4 Pro-drop theory

The peculiarity of the sentences in (3) and (4) is typical of the pro-drop languages (from *pronoun-dropping*), whose subject personal pronouns, if pragmatically inferable, are generally not expressed.

The precise conditions for the omission vary from language to language, but it is possible to generalize saying that most of the Romance⁸ and Slavic languages are pro-drop. Here are some further examples:

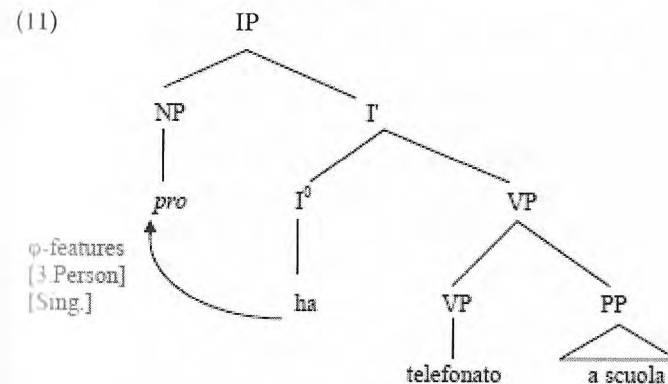
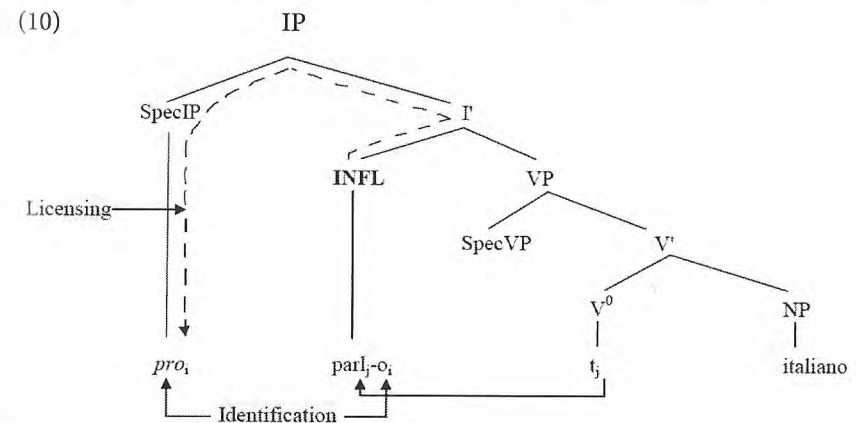
- (5) Lo conosco. (IT)
 him_{ACC} know_{1.Sg.PRES}
 'I know him.'
- (6) Tak mne skazali. (RU)
 so to-me_{DAT} told_{3.PL.PAST}
 'I was told that.'
- (7) Gdzie mogę wymienić pieniądze? (PL)
 where can_{1.Sg.PRES} change_{INF} money_{ACC}
 'Where can I change money?'
- (8) Jmenuju se Erika. (CZ)
 name_{1.Sg.PRES} myself_{ACC} Erika_{NOM}
 'My name is Erika.'

⁸ With the exception of French

4.1 The pro-drop parameter

In order to explain the pro-drop phenomenon and the consequent violation of the valence theory it has been introduced the *pro-drop parameter* (Rizzi 1986) has been introduced, which assumes that the apparently empty argument position is actually covered by a lexical unspecified element without phonological realization: *pro*.

- (9) *Pro-drop parameter*:
- a. *pro* is governed by X⁰ (Rizzi 1986, p. 524)
  - b. X⁰ is the head, licensing occurrence of *pro*: *pro* has the same grammatical properties of the features of X⁰ (Rizzi 1986, p. 520)

The idea is that in languages with sufficiently rich verbal ϕ -feature (person, number, gender) agreement morphology, pronominal arguments can remain without phonological realization: who or what is *pro* can be deduced from the verbal inflection. In this way it is found an explanation for the missing realization of a verbal argument (subject), whose presence is actually fundamental for the valence theory: the subject is present, but phonologically empty and receives its necessary information through feature movements from other syntactic categories.

4.2 Morphological uniformity

The relation between a rich verbal agreement morphology and the occurrence of *pro* is not always confirmed empirically. The idea that just languages with an abundant inflectional system are able to license empty subjects was already relativized by Jaeggli and Safir (1989, p. 29–44): they pointed out that it is not the richness of the verbal morphology to license *pro*, but the morphological uniformity of the verbal paradigms. This points out that just languages as Spanish, Italian or Czech, whose verbal agreement morphology shows a one-to-one relationship between verbal agreement and person, can allow *pro*.

In this way, the morphological uniformity clarifies the concept of the pro-drop parameter, at least for the European linguistic area. Such generalization, as it will be shown in the next paragraphs, is anyway not confirmed by the syntactic structure of various Asiatic languages.

4.3 Chinese

The pro-drop theory reveals actually to be quite arbitrary if we compare European languages with Asiatic ones. Chinese, for instance, is a strong isolating language i. e. words in most cases consist of just a single morpheme and are not changed by inflection.

The verbal conjugation is therefore absent: verbs are always in their infinitive form and grammatical features such as number, aspect or tense are expressed through separate particles or adverbs. The most striking fact about Chinese is that subject personal pronouns can be dropped as well, even though it is not possible to deduce them from the verbal morphology. Let's now consider the following sentences:

- (12) Xia   yǔ   le.
       fall_{INF}   rain   ASP
       'It rains'

- (13) Kanjian   ta   le.
       see_{INF}   he   ASP
       'prosaw him.'
- (14) Bu   zhī dao.
       not   know_{INF}
       'I don't know.'

As in all isolating languages, in Chinese there is a Fixed syntactic position, which reflects the SVO word order: the subject is always at the beginning of the sentence, followed by verb and object. After verbs that don't require any subject (12) or that just drop it (13 and 14), only the object position is covered and the first position remains thus empty.⁹ Should therefore Chinese be considered as a pro-drop language? According to the pro-drop definition in section 4 it is, but according to the pro-drop parameter in section 4.1 it could not be in any way, as it does not have any verbal morphological feature to license and identify empty subjects. Nevertheless Chinese does show the tendency to omit its subject pronouns.

4.4 Pro-drop worldwide

According to a worldwide overview from WALS¹⁰ it results that many other languages having neither subject nor object verbal congruence do regularly allow pro-drop patterns: from the 248 examined languages, 26 of them showed the tendency to omit their subject pronouns without exhibiting any verbal agreement.¹¹ Such languages are listed below:

Language	Language Family	Country	Speakers
Mongolian, Halh	Altaic	Mongolia	2.337.095
Khmu	Austro-Asiatic	Laos	479.739
Mlabri	Austro-Asiatic	Thailand	324
Vietnamese	Austro-Asiatic	Vietnam	67.439.139
Maori	Austronesian	New Zealand	60.000
Rapanui	Austronesian	Chile	3.392
Epena	Choco	Columbia	8.050
Yoruba	Niger-Congo	Nigeria	19.327.000
Lezgi	NortheastCaucasian	Russia	451.112

⁹ Even expletives (filler words) are absent in Chinese.

¹⁰ World Atlas of Language Structures.

¹¹ The data refer to 2007. For further information
 <<http://n-true.livejournal.com/478571.html>>.

Language	Language Family	Country	Speakers
Guguyimidjir	Pama-Nyungan	Australia	25
Kayardild	Pama-Nyungan	Australia	6
Martuyhunira	Pama-Nyungan	Australia	5
Yidiny	Pama-Nyungan	Australia	12
Awtuw	Sepik-Ramu	Papua New Guinea	506
Burmese	Sino-Tibetan	Myanmar	32.301.581
Chinese, Mandarin	Sino-Tibetan	China	873.014.298
Garo	Sino-Tibetan	India	650.000
Kayah, Eastern	Sino-Tibetan	Myanmar	360.220
Ladakhi	Sino-Tibetan	India	114.000
Lahu	Sino-Tibetan	China	577.178
Meitei	Sino-Tibetan	India	1.261.000
Thai	Tai-Kadai	Thailand	20.229.987
Imonda	Trans-New Guinea	Papua New Guinea	250
Gilyak/Nivkh	isolated	Russia	1.089
Japanese	isolated	Japan	122.433.899
Korean	isolated	Korea	67.019.690

Fig. 4: Pro-drop languages without verbal agreement

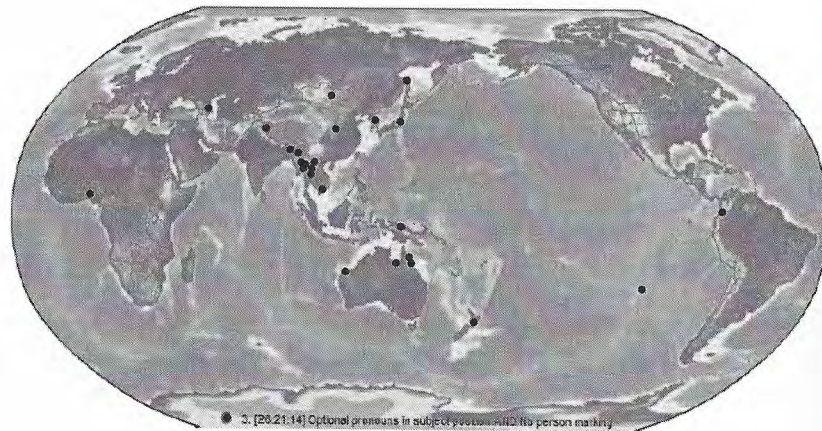

Fig. 5: Diffusion of PDL without verbal agreement¹²

¹² The data refer to 2007. For further information <<http://n-true.livejournal.com/478571.html>>.

It follows, that pro-drop without verbal agreement is not an exception of Chinese, but a relatively widespread phenomenon, which cannot be explained just with the former theory of the pro-drop parameter. Strong agreement features are thus a tendency for the occurrence of *pro*, at least in the European languages, but not an absolutely necessary condition for that.

4.5 Internal contradiction

Besides that, the existence of *pro* constitutes a conceptual contradiction: the acquisition of elements which are superfluous for the communication (*pro*) and the correlated feature movements (φ -features) from a syntactic category to the other are, from a minimalistic point of view, absolutely uneconomic. Furthermore, according to the general remarks in section 2.4, it is expected that linguistic processes generate on the basis of the very same principles regulating physical systems as well, i. e. economy and optimality.

5 Summary and outlook

In order to economize the process neither superfluous elements nor empty arguments should be interpreted at the interfaces. Everything, which is pronounced at the spell-out, already has to contain all the necessary information for the interpretation: this implies a different and much deeper consideration of those properties which are intrinsic of the lexicon.

According to the minimalist assumption that during the language acquisition process words are learnt and stored with all their internal language-specific features and mental implications, it is to deduce that such input does shape and regulate the subsequent development of syntactic structures.¹³ Such considerations about the role of the lexicon and its language-specific features are the basis to explain the pro-drop theory from a minimalist background: the explanation of the pro-drop phenomenon is not to be searched in some universal constraint of syntactic or morphological structures, but in the lexicon of the specific language i. e. in the mental implications that certain words can evoke.

All the necessary features for the interpretation are therefore already contained in the lexicon and the whole process can be seen as interface effect: this provides a clearer and more economic explanation of pro-drop patterns, which leads to a shift from syntax to semantics.

¹³ Cf. Corbara (2012: 49–50)

The research concerning pro-drop should hence focus on the properties of the mental lexicon, i. e. the verb semantics: verbs could incorporate their subjects (pro-drop language) or not (non pro-drop language).

With other words, certain grammatical features could be carried out also by different word categories which in the original language would never be expected to. For this reason, it is just necessary to observe and analyze the core properties of the respective target language, without being influenced a priori by parameters of the classical grammar theory or already established rules.

References

- ADGER, D. (2003). *Core Syntax: A Minimalist Approach*. Oxford.
- ÁGEL, V. (2000). *Valenztheorie*. Tübingen.
- BAKER, M. C. (1988). *Incorporation: A Theory of Grammatical Function Changing*. Chicago.
- BAKER, M. C. (2008). The Macroparameter in a microparametric world. In: BIBERAUER, T., eds. *The Limits of Syntactic Variation*. Amsterdam, p. 351–373.
- BIBERAUER, T. (2008). The limits of syntactic variation. *Linguistik Aktuell*. Volume 132. Amsterdam.
- BIBERAUER, T. et al. (2010). *Parametric Variation: Null Subjects in Minimalist Theory*. Cambridge at al.
- BIDESE, E. (2002). *Die Strukturen des freien und kreativen Handelns. Interpretationen und Perspektiven aus der linguistischen Forschung Noam A. Chomskys und der ethischen Reflexion Thomas von Aquins*. Würzburg.
- BŁASZCZAK, J. (2007). *Einführung in die minimalistische Grammatiktheorie*. Materialsammlung. Potsdam.
- BORER, H. – WEXLER, K. (1987). The maturation of Syntax. In: ROEPER, T. – WILLIAMS, E., eds. *Parameter-setting and language acquisition*. Dordrecht.
- CAHA, P. (2009). *The Nanosyntax of Case*. Ph.D. thesis, University of Tromsø.
- CINQUE, G. (1993). A Null Theory of Phrase and Compound Stress. *Linguistic Inquiry*. 24, p. 239–297.
- CHOMSKY, N. (1981). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht.
- CHOMSKY, N. (1991). Some Notes on Economy of Derivation and Representation. In: FREIDLIN, R., eds. *Principles and Parameters in Comparative Grammar*. Current Studies in Linguistics Series, Nr. 20. Cambridge, p. 417–453.
- CHOMSKY, N. (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge MA.
- CHOMSKY, N. (2005). What we Know: On the Universals of Language and Rights. *Boston Review*. 30, Nr. 3/4, p. 23–27.
- CHRISTIANSEN, M. H. et al (2009). *Language Universals*. Oxford.

- CORBARA, E. (2012): *Ökonomie in der Sprache und die Pro-drop-Theorie aus der Perspektive des L1-Erwerbs*. MA. Universität Potsdam.
- DAW, N. W. (1994). Mechanisms of plasticity in the visual cortex. *Investigative Ophthalmology* 35, p. 4168–4179.
- DAW, N. W. – WYATT, H. J. (1976). Kittens reared in a unidirectional environment: evidence for a critical period. *Journal of Physiology*. 257, p. 155–170.
- FANSELOW, G. (1987). *Konfigurationsalität. Untersuchungen zur Universalgrammatik am Beispiel des Deutschen*. Tübingen.
- FANSELOW, G. – FELIX, S. W. (1987a). *Sprachtheorie: Eine Einführung in die Generative Grammatik. Bd. 1: Grundlagen und Zielsetzungen*. Tübingen – Basel.
- FANSELOW, G. – FELIX, S. W. (1987b). *Sprachtheorie: Eine Einführung in die Generative Grammatik. Bd. 2: Die Rektions- und Bindungstheorie*. Tübingen – Basel.
- FISHER, S. E. – SCHARFFE, C. (2009). FOXP2 as a molecular window into speech and language. *Trends Genet*. 2009, Apr 25(4), p. 166–177.
- FREIDIN, R. (1992). *Foundations of Generative Syntax*. Cambridge MA.
- GREWENDORF, G. – HAMM, F. – STERNEFELD, W. (1987). *Sprachliches Wissen: Eine Einführung in moderne Theorien der grammatischen Beschreibung*. Frankfurt am Main.
- GREWENDORF, G. (2002). *Minimalistische Syntax*. Tübingen – Basel.
- GREWENDORF, G. (2006). *Noam Chomsky*. München.
- HAEGEMAN, L. (1991). *Introduction to Government & Binding Theory*. Oxford.
- HAIDER, H. (1988). Pro Pro-Drop Drop. *Wiener Linguistische Gazette*. 42/43, p. 57–79.
- HAIDER, H. (2001). Parametrisierung in der Generativen Grammatik. In: HASPELMATH, M. et al., eds. *Language Typology and Language Universals*. Berlin, p. 283–293.
- HASPELMATH, M. (2008). Parametric versus functional explanations of syntactic universals. In: BIBERAUER, T., ed. *The Limits of Syntactic Variation*. Amsterdam, p. 75–107.
- HASPELMATH, M. et al. (2005). *World Atlas of Language Structures (WALS)*. Oxford.
- HOLMBERG, A. (2010). Null Subject Parameters. In: BIBERAUER, T. et al., ed. *Parametric Variation: Null Subjects in Minimalist Theory*. Cambridge, p. 88–124.
- HUANG, C.-T. J. (1991). Remarks on the Status of the Null Object. In: FREIDLIN, R., ed. *Principles and Parameters in Comparative Grammar*. Current Studies in Linguistics Series, Nr. 20. Cambridge, p. 56–76.
- HUBEL, D. H. – WIESEL, T. N. (1970). The period of susceptibility to the physiological effects of unilateral eye closure in kittens. *Journal of Physiology* 206, p. 419–436.
- JÄGGGLI, O. – SAFIR, K. (1989). The Null Subject Parameter and Parametric Theory. In: JÄGGGLI O. – SAFIR, K. J., ed. *The Null Subject Parameter*. Studies in Natural Language & Linguistic Theory, Volume 15. Dordrecht, p. 1–44.
- JILINEK, E. (1984): Empty Categories, Case and Configurationality. *Natural Language & Linguistic Theory*. Volume 2, Number 1, p. 39–76.

- KAYNE, R. (1989). Null Subjects and Clitic Climbing. In: JAEGGLI O. – SAFIR, K. J., ed. *The Null Subject Parameter*. Studies in Natural Language & Linguistic Theory, Vol. 15. Dordrecht, p. 239–261.
- KOSTA, P. (1990). Zur formalen Lizenzierung und inhaltlichen Determination leerer Subjekte im Russischen. In: BREU, W., ed. *Slavistische Linguistik 1989: Referate des XV. Konstanzer Slavistischen Arbeitstreffens*. Bayreuth 18.–22. 9. 1989. München, p. 117–165.
- KOSTA, P. (1992). *Leere Kategorien in den nordslavischen Sprachen. Zur Analyse leerer Subjekte und Objekte in der Rektions-Bindungs-Theorie*. Habilitationsschrift, Universität Frankfurt am Main.
- KOSTA, P. (1995). Empty Categories, Null-Subjects and Null-Objects and How to Treat Them in the Minimalist Program. *Linguistics in Potsdam (LiP)*. 1995/1996, No. 2/3, p. 7–38.
- KOSTA, P. (2005). Die Faszination der Stille oder wie erwirbt ein Kind leere Kategorien? – Unter Einbeziehung primärsprachlicher Daten aus dem Korpus CHILDES. *Zeitschrift für Slawistik* 50, Nr. 4, p. 417–443.
- LAI, CS et al (2001). A forkhead-domain gene is mutated in a severe speech and language disorder. *Nature*. 2001, Oct 4, 413 (6855), p. 519–523.
- LASNIK, H. – URIAGEREKA, J. (1988). *A Course in GB Syntax: Lectures on Binding and Empty Categories*. Cambridge.
- LENNEBERG, E. H. (1977). *Biologische Grundlagen der Sprache*. Frankfurt.
- LINDSETH, M. (1999). *Null-subject properties of Slavic languages: with special reference to Russian, Czech and Sorbian*. München.
- MALSON, L. – ITARD, J. – MANNONI, O. (1972): *Die wilden Kinder*. Frankfurt am Main.
- MEYER, R. (2011). *The History of Null Subjects in North Slavonic. A Corpus-Based Diachronic Investigation*. Habilitation Thesis. Regensburg.
- MÜLLER, G. – ROHRBACHER, B. (1989). Eine Geschichte ohne Subjekt. Zur Entwicklung der pro-Theorie. *Linguistische Berichte*. 119, p. 3–52.
- RIZZI, L. (1982). *Issues in Italian Syntax*. Studies in Generative Grammatik 11. Dordrecht.
- RIZZI, L. (1986). Null Objects in Italian and the Theory of 'pro'. *Linguistic Inquiry*. 17, p. 501–557.
- ROBERTS, I. (2010). A deletion analysis of null subjects. In: BIBERAUER, T. et al., ed. *Parametric Variation: Null Subjects in Minimalist Theory*. Cambridge, p. 58–87.
- STARKE, M. (2002). *The day syntax ate morphology*. Class taught at the EGG summer school, Novi Sad.
- STARKE, M. (2009). Nanosyntax – A short primer to a new approach to language. In: SVENONIUS, P. et al., ed. *Nordlyd 36.1: Special issue on Nanosyntax*. University of Tromsø.
- URIAGEREKA, J. (2007). Clarifying the notion 'parameter'. *Biolinguistics*. 1, p. 99–113.

WEISSENBORN, J. (1992). Null Subjects in Early Grammars: Implications for Parameter-settings Theories. In: WEISSENBORN, J. et al., ed. *Theoretical issues in language acquisition: continuity and change in development*. Broadway, p. 269–300.

Online references

- Broca-Aphasia*. Last access: 19.08.2013. <<http://de.wikipedia.org/wiki/Broca-Aphasia>>.
- Pro-Drop languages without person marking on the verbs*. Last access: 13.10.2013. <<http://n-true.livejournal.com/478571.html>>.
- DRYER, M. S. (2013). Expression of Pronominal Subjects. In: DRYER, M. S. – HASPELMATH, M., eds. *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig. Last access: 15.09.2013. <<http://wals.info/chapter/101>>.
- Wolfskind*. Last access: 19.08.2013. <<http://de.wikipedia.org/wiki/Wolfskind>>.

Language economy and the pro-drop theory from a minimalist perspective

This paper aims at a new reconsideration of the pro-drop theory, focusing on the properties and requirements of language economy principles, whose satisfaction constitutes the central point of the Minimalist program (MP). Starting and fundamental approach of the research is the consideration of the language faculty as a biological system of the human being: The pro-drop languages (PDL) and their syntactic and semantic features will be thus investigated from a strongly minimalist point of view in order to find a clearer and cross-linguistic explanation of the pro-drop phenomenon.

Erika Corbara, M.A.
University of Potsdam
Slavic Department
Am Neuen Palais 10
14469 Potsdam
corbara@uni-potsdam.de

Projevy sekundární orality v psaných komunikátech (nejen) na internetu

Martin Janečka

1 Úvod

Tento text by měl být alespoň z části rekapitulováním toho, jak se vyvíjela jednotlivá stádia lidské společnosti podle postupného zlepšování schopností vyměňovat si, zaznamenávat, uchovávat a šířit informace – podle různých systémů komunikace k tomu vyvinutých, a poukázat na to, jak se může „příklon“ k některému z těchto vývojových stádií promítnout do debaty o vztahu mluvené a psané formy jazyka. Tuto debatu budu sledovat převážně z perspektivy fonocentrické, jelikož ta – ač jsem si vědom i stanovisek grafocentristů – úzce souvisí s jedním typem grafického fenoménu, který hodlám analyzovat. Ten se sice objevoval již v dobách minulých, v současné vizuální kultuře, podpořené rozvojem internetové komunikace, však dle mého názoru dosáhl nebyvalých rozměrů.

2 Cíle

Cílem mého textu je poukázat na aktuální střetávání se dvou kultur (orální a chiro-, resp. typografické) na pozadí kultury třetí (vizuální), resp. na to, jak si současná (vizuální) kultura přizpůsobila k obrazu svému kultury dominující v dřívějších stádiích vývoje lidské společnosti, a také poukázat na to, že ona „vizualita“ nemusí být nahlížena jako něco zcela nového, ale také jako do jisté míry modifikovaný, cyklicky se vracející fenomén. Mými dalšími cíly je pak prostřednictvím analýzy internetových (zejména reklamních) komunikátů podpořit již zmíněné fonocentrické stanovisko, které prosazuje prioritu jazyka mluveného na úkor jazyka psaného, a rovněž analyzovat onen současný grafický fenomén pomocí nástrojů sémiotiky.

3 Premisy

3.1 Epochy vývoje lidské komunikace

V následující části se pokusím skrze Onga (2006) a McLuhana (2000) nastítnit, jak se vyvíjela lidská komunikace, přičemž je možné diferencovat tři hlavní epochy: orální kulturu, kulturu chiro/typografickou a kulturu vizuální – tedy současnou.

3.1.1 Orální kultura

Podle Onga (2006, s. 86–87) v primárně orální kultuře, kde je slovo „jen“ zvukem a neodkazuje k žádnému zrakem vnímatelnému textu, neexistuje ani povědomí o tom, že by se takový text mohl vůbec vyskytovat. Většina rysů orálně založeného myšlení a vyjadřování má pak těsnou spojitost se sjednocující a zároveň zvnitřňující ekonomii zvuku, jenž vnímají lidé. Verbální ekonomie, ve které je dominantní zvuk, je spíše v souladu s tendencí hromadit než s tendencemi analytickými, které věci rozebírají na části a které se objevují se zapsaným slovem, jelikož zrak podle Onga věci „rozpítává“. Orální myšlení je rovněž ve shodě s konzervativním holismem a s myšlením spíše situačním než s myšlením abstraktním.

Tyto faktory se znovu přihlásí o slovo v okamžiku, kdy budu popisovat „proměny“ lidského vědomí poté, co písmo a tisk zredukovaly mluvenou řeč a sluch na vizualizované stránky textu (Ong 2006, s. 140). Ještě jeden, na první pohled ne příliš významný, ale z hlediska tohoto textu přeci jen zajímavý bod Ongových (2006, s. 137) postřehů, a to že v dřívějších dobách, kdy si kultura zachovávala orální charakter, lidé lépe chápali sluchem než zrakem dokonce i čísla.

3.1.2 Chirografická a typografická kultura

Ong (2006, s. 137) je toho názoru, že upevnění vizuální podoby slova nezapříčinilo psaní, ale až tisk, a to i navzdory názorům mnoha sémiotických strukturalistů (žel neuvádí kterých). Psaní sice podle Onga (2006, s. 140) umožnilo mluvenému slovu nové uspořádání ve vizuálním prostoru, až tisk pak ale upevnil slovo v prostoru ještě výrazněji, což lze pozorovat z toho, že došlo k rozmachu různých seznamů, zejména abecedních rejstříků, a že se pro konkrétní označení začala používat slova namísto ikonografických znaků. Dále začala být patrná tendence zprostředkovávat informace skrze různé tištěné obrázky a typografický prostor se začal využívat takovým způsobem, aby byl geometricky v souladu s tištěným slovem.

Je to podle Onga (2006, s. 148) tisk, jenž zapříčinil vznik slovníků a výrazně podpořil snahu uzákonit jazykovou „správnost“. Je to také tištěný text, a nikoli text psaný, který je považován za nejuplněnější, „paradigmatickou“ formu textu.

3.1.3 Vizualní/elektr(on)ická/post-typografická kultura

„Nově“ nastoupivší vizuální kultura s sebou přináší řadu změn, které působí na naši recepci informací, což může mít podle Rylicha (2009) v některých situacích pro člověka i poněkud nepříznivé rezultáty. Nadměrné množství ikon (neboli různých obrazových prvků) na všem možném totiž podle něj snižuje jejich původní unikátní nebo jednoznačný význam, a snahy o maximální zjednodušení znemožňují i poslední možnosti nějakého interpretačního uchopení ikonu.¹ Vše dosud uvedené lze podle Rylicha v konečném důsledku považovat za samotné lidské myšlení degradující, neboť ono myšlení již nebude nadále čelit „pestré paletě“ různorodých impulsů, ale recipovat bude jen všudypřítomné a v podstatě sémanticky vyprázdňené ikony, značky a symboly heterogenní povahy, které budou ke svým interpretantům „hovořit“ jen nejelementárnějším způsobem.² Jako příklad uvádí autor nápis „zákaz kouření“ u obrázku s přeškrtnutou cigaretou, já se pokusím později provést analogii ve vztahu ke způsobu zápisu informace pomocí čísel (a písmen).

Ong (2006, s. 154), který tuto epochu nazývá epochou post-typografie nebo také epochou elektroniky, říká, že elektronická transformace jazykového vyjadřování posílila proces přenosu slova do prostoru, který započal procesem psaní a poté zesílil v důsledku kultury typografické, rovněž pak posunula lidské vědomí do nové éry tzv. sekundární orality. Tato nová oralita se podle něj (Ong 2006, s. 155) až nápadně podobá té staré svou mystikou „za účasti všech“ tím, že podporuje pocit společenství, soustředí se na současný okamžik a dokonce používá formule. Jde však v zásadě o mnohem záměrnější a vědomější oralitu, která neustále vychází z užívání psaných a tištěných textů, jež jsou nezbytné pro výrobu a fungování daných zařízení a rovněž pro jejich použití, což odkazuje k McLuhanově globální vesnici.

McLuhan (2000, s. 109) tvrdí, že rozšířené smysly, nástroje a technologie byly po věky uzavřenými systémy neschopnými souhry nebo kolektivního uvědomění a právě v elektrickém³ věku vyvolává koexistence různých technologických nástrojů krizi, která nemá v dějinách lidstva obdoby. Když jsou podle McLuhana slova napsána, stávají se samozřejmě součástí vizuálního světa. Jako mnoho prv-

¹ Rylich zcela neterminologicky přechází od ikonu k symbolu, dokonce užívá spojení „ikonický symbol“, což však jeho původní myšlenku nezatemňuje.

² Autor však dále neuvádí, jaké elementární způsoby komunikace má konkrétně na mysli.

³ McLuhanův termín pro vizuální/elektronickou/post-typografickou kulturu.

ků vizuálního světa jsou statická, a jako taková ztrácejí dynamiku, která je obecně tak charakteristická pro sluchový svět, a pro mluvený svět obzvlášť. Ztrácejí velkou část osobního prvku v tom smyslu, že slyšené slovo je nejčastěji zaměřeno na člověka, zatímco viděné slovo většinou nikoli.

Na konkrétních případech nejen z reklamní praxe, ale i z prostředí internetu, se v „praktické“ části pokusím ukázat, jak se uživatelé jazyka pokoušejí tuto „ztrácející se dynamiku“ psaných komunikátů alespoň částečně nahradit přidáváním nejrůznějších deklinačních segmentů za číselný zápis tak, aby co nejlépe korespondoval s formou mluvenou, a doložit tak reálné projevy tzv. sekundární orality v každodenní komunikaci.

3.2 Ke vztahu mluveného a psaného jazyka

V *Kurzu obecné lingvistiky* F. de Saussura se můžeme dočíst, že „[j]azyk a písmo⁴ jsou dva odlišné znakové systémy, přičemž druhý existuje výlučně proto, aby reprezentoval první (de Saussure 1989, s. 59).“ De Saussure dále uvádí, že jediným zájmem lingvistiky je slovo mluvené – nikoli kombinace slova mluveného a psaného. Jelikož je však psané slovo těsně spojeno s mluveným slovem, připisuje se této reprezentaci zvuku identická důležitost jako tomuto zvuku samotnému, ba dokonce důležitost větší (de Saussure 1989, s. 59). (Nejen) těmito názory se de Saussure řadí mezi zastánce tzv. fonocentrismu, podobně jako např. W. Ong.

De Saussure si pokládá otázku, zda existuje potřeba nahradit běžný pravopis abecedou fonologickou, avšak písmo fonologické⁵ hodlá ponechat pouze pro účely lingvistů, jelikož by podle něj „[...] takové písmo [...] ve snaze o přesnost zamřžovalo to, co by mělo osvětlovat, a čtenáře by mátló (de Saussure 1989, s. 68).“

Existují v zásadě tři hlavní přístupy ke vztahu mluvené a psané formy jazyka: Podle prvního přístupu jsou mluvený a psaný jazyk považovány za rovnocenné realizace jistého abstraktního jazyka (viz např. Solncev 1981, s. 183), druhý přístup pak psaný jazyk nazírá pouze jako (více či méně přesnou) reprezentaci jazyka mluveného (tak jako např. de Saussure). Třetí přístup pak prosazuje jednotnost jazyka mluveného a psaného (viz např. Vachek 1942, s. 257).

Před půl stoletím přišel právě Vachek (1964, s. 125) s funkčním rozlišením mluvené a psané normy jazyka. Vlastností psané normy je mj. to, zda je snadné, popř. nsnadné si tuto psanou normu osvojit (odtud tuto vlastnost možno označit jako osvojitelnost). Psaná norma je podle Vachka snadno osvojitelná, pokud korespondence, které ji spojují s odpovídající mluvenou normou, jsou poměrně

⁴ Z této definice je patrné, že protiklad jazyk vs. písmo (u de Saussura) je možno do české strukturalistické terminologie „přeložit“ jako protiklad mluveného a psaného jazyka.

⁵ Je třeba také mít neustále na paměti, že de Saussure striktně neliší mezi fonetikou a fonologií; z jeho argumentačního postupu vyplývá, že vlastně pojednává o pravopise fonetickém (který by plně odpovídal skutečné výslovnosti) a ne o fonologickém.

jednoduché (jedno-jednoznačné), a je nesnadno osvojitelná, pokud se tyto korepondence stanou příliš složitými.

Požadavek osvojitelnosti, kladený na psanou normu, však někdy může být v rozporu s požadavkem snadné přehlednosti: jinými slovy, co vyhovuje potřebám čtenáře, může být často pocíťováno jako nepohodlné z hlediska pisatele a je zřejmé, že by měla být stanoviska obou uspokojena. Zdá se, podle Vachka, že hlavní příčinou je právě napětí dané rozdílným stanoviskem uvedených dvou skupin jazykových uživatelů. Je proto podle Vachka zřejmé, že každá pravopisná reforma bude muset bedlivě srovnat a zvážit potřeby obou skupin jazykových uživatelů: bude muset vyhovět rozumným požadavkům usilujícím o lepší osvojitelnost psané normy, ale neohrozit přitom jednu ze základních vlastností této normy, totiž její snadnou přehlednost, tedy „schopnost jasně a rychle mluvit k očím“ (Frinta 1909, s. 36). Nabízí se však otázka, jak pojímat situaci v případech, kdy vůbec nedojde k osvojení této „dovednosti“, resp. kde se má dovednost nabývat, v jaké fázi vývoje člověka apod.

3.3 Sémiotická povaha číslic (a čísel)

Ong (2006, s. 101) dále tvrdí, že ve zvláštním smyslu jsou interlingvistickými ideogramy (nikoli však piktogramy⁶) také číslice, např. 1, 2, 3. Zastupují totiž stále tentýž pojem, ale nikoli tentýž zvuk, protože jednotlivé jazyky disponují pro číslice 1, 2, 3 absolutně odlišnými slovy. A dokonce v rámci slovní zásoby jednoho konkrétního jazyka znaky 1, 2, 3 jistým způsobem souvisejí spíše s pojmem než se slovem: slovo pro 1 (*jedna*) a 2 (*dvě*) se vztahují k pojmům 1. a 2., ale nikoli ke slovům *první* a *druhý*.

Číslice lze rovněž považovat za logogramy. Logogramem je možno substitovat celý výraz, pro který lze identifikovat také podobu hláskovou. Pokud jím lze realizovat celý výraz, aniž by jeho konkrétní manifestace zcela souvisela se zvukovou povahou daného výrazu, může být derivován přímo z roviny významu. Logogramu lze užít rovněž jako symbolu. Jde např. o grafémy pro euro nebo paragraf: {€}, {§}. Za výrazy logografické povahy lze tedy rovněž pokládat i numerata (grafém {2}: význam „dva“, „dvě“ apod.)

3.4 Co na to Umberto Eco?

Teoreticky lze sledovaný jev uchopit také např. pomocí Ecovy diference type vs. token: Eco (2009, s. 228) tvrdí, že každá replika je projevem (token) vzhledem k typu. Každá replika se tudíž řídí poměrem typ/projev (type/token-ratio). Eco nastiňuje rozdíl mezi dvěma různými druhy poměru typ/projev: nazývá je ratio

facilis (poměr snadný) a ratio difficilis (poměr nesnadný). Případ ratio facilis existuje podle Eca jen tehdy, když je výrazový projev ve shodě s výrazovým typem, je náležitě registrovaný výrazovým systémem a jako takový předvídatelný daným kódem. Případ ratio difficilis existuje tehdy, když je výrazový projev přesně ve shodě se svým obsahem, ať již proto, že odpovídající výrazový typ až doposud neexistuje, nebo proto, že výrazový typ je identický s obsahovým typem.

Jinými slovy, ratio difficilis existuje tehdy, když se výrazový typ shoduje se sémémem, který přenáší výrazový projev (token). Dá se říci (poněkud zjednodušeně), že v případech ratio difficilis je povaha výrazu motivována povahou obsahu. Daleko obtížnější než izolovat případy ratio facilis je podle Eca (2009, s. 229) izolovat případy ratio difficilis.

Eco (2009, s. 56) zavádí rovněž tzv. s-kódy, což jsou systémy vytvořené z omezeného souboru prvků strukturovaných do opozic a řízených kombinačními pravidly, které mohou generovat jak omezené, tak i neomezené řady či řetězce těchto prvků. Zejména ve společenských vědách jsou takové systémy postulovány proto, aby ukazovaly, jak jeden takový systém může přenášet všechny nebo některé z prvků jiného takového systému (a naopak). Tyto systémy jsou tedy brány v úvahu v procesu signifikace nebo komunikace, pokud tvoří jednu z konkrétních rovin funkce zvané kód.

Po konkrétních ukázkách zkoumaného grafického fenoménu se v následující části pokusím výše uvedené teoretické úvahy vztáhnout na analyzovaný problém.

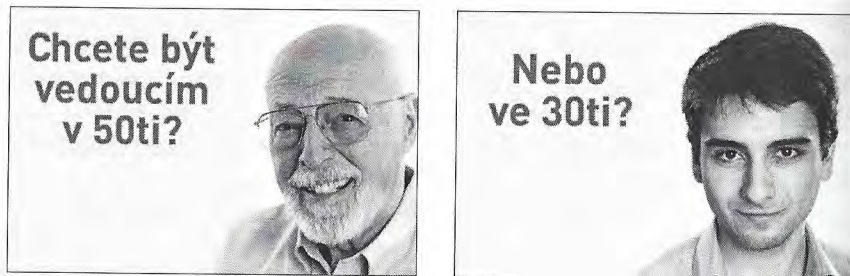
4 Reklamní komunikáty a internetová komunikace – empirická pozorování

V této části se pokusím doposud uvedená stanoviska různých badatelů vztáhnout k jednomu (?) aktuálnímu problému každodenní komunikace, a to nejen v oblasti reklamy. Nastíním to, jak je psaný jazyk (nejen) na pozadí vizuálně působících reklamních komunikátů „podřízen“ jazyku mluvenému. Vzhledem k určitému technologickému parametru nových médií, které se dostávají do pozice subjektu (k tomu např. Kořenský 2009), se uzpůsobuje podoba kódu – tzn. např. billboard (reklamní banner) je vizuálně-typografický, ale jeho účelem je „oslovit“ konzumenta, tudíž se zde dá kalkulovat i s prvkem orality. Je to tedy médium, kde se dějí proměny – pouhý instrument se totiž mění na subjekt, a to velmi významně, jak uvidíme dále.

Především z prostorových důvodů jsou zde na ukázkou (pouze) dva reklamní bannery jedné nejmenované banky:

⁶ Což však není dále zdůvodněno.

Samozřejmě své dílčí závěry nečiním na základě dvou reklamních bannerů, v prostředí internetu je podobných příkladů spousta, stačí jen správně zadat požadavek do libovolného vyhledávače. Do značné míry s tím pak podle mého názoru souvisejí případy následující, ať už např. z facebooku nebo z různých internetových diskusních fór, ale také např. z internetových zpravodajů nebo ze stránek se slevovými nabídkami:

- *musím zas vše dělat znova už asi po 3tí*
- *v ono datum slavi jedna osoba 50-tine a ož sem účast přislíbil*
- *Stvořil Evu Ale Adama po 1564řech letech Eva omrzela*
- *jenom jsem si vzpomnel na dobu kdy me bylo asi tak 20cet*
- *pitomci co tenhle Web opanovali asi tak pred 2ma lety*
- *Doba přípravy pokrmů se dle náročnosti a množství objednávek pohybuje mezi 20ti až 50ti minutami*
- *18cti LETÁ KRISTÝNKA/18ti letá Kristýnka*
- *45 Kč za 2 šálky pravé horké čokolády – výběr z 5 -ti DRUHŮ!*
- *5ti minutová přesilovka je nevýrazná*
- *6-ti válcový motor nového Fordu Focus)*
- *Novému Jičínu, jako by v poslední 20ti minutovce došly síly*

Některé příklady jsou do jisté míry obhajitelné (např. *2ma*, kde je při deklinaci připojen k základové podobě číslice 2 – rozepsáno *dvě* – pouze segment *ma*), některé však po takovém rozepsání již působí nesmyslně – jako např. výraz *1564řech*.

V našem případě se tedy *Ecovy* instance *ratio difficilis* týkají aktivit tvorby kódu – čili procesu rozhodování se, jak (příp. zda vůbec) graficky zaznamenat zvukový obraz příslušného tvaru číslovky tak, aby a) pokud možno co nejvíce korespondoval se svým grafickým znázorněním, b) byl grafický záznam utvořen podle (ortografických) pravidel; jelikož se však ke zkoumanému jevu žádná konkrétní ortografická pravidla nevztahují, otevírají se tak (mnohdy rozmanité) možnosti k naplnění bodu a).

Co se týká výše nastíněného pojetí *s-kódů*: mějme tedy *s-kód* (systém) číslic, resp. číslovek a *s-kód* (systém) fonemacko-grafemacký. Jak jsem ukázal

výše, mimo základní tvar (nominativ/akuzativ) neexistuje mezi oběma *s-kódy* jedno-jednoznačná korespondence, a tak se uživatelé jazyka snaží přidáváním různých (deklinačních) segmentů (na principu aglutinace) onu korespondenci disambiguovat.

5 Závěr

Je to obraz slova (jak o tom píše i Ong 2006), který se nám při jeho vyslovení *a/nebo* i při jeho pouhém uvažování zobrazuje v mysli, proto je tendence zapisovat slovo tak, jak jej slyšíme, resp. vidíme. (Jistě nejen) proto volí uživatelé takové zápisy (*1564řech / 20cet / 2ma / 50ti* atd.), jaké volí, aby nebyla grafická substance výrazu oproti té zvukové (obrazové) „v nevýhodě“.

I když předmětem této úvahy nebyla statistická analýza, mé předběžné výsledky (na příkladech psaných projevů žáků ZŠ) ukazují, že současná (vizuální) kultura nepovažuje jiné (zejména lokál a instrumentál) než základní tvary (nominativ) číslovek vyjádřené pouhou číslicí/číslicemi za dostatečné, resp. že potřebuje flexi realizovanou (a ve zvukové podobě oporu mající) skutečnost vyjádřit adekvátně také „obrazově“, v jazyce psaném. Výraz logografické (resp. ideografické) povahy sestávající pouze z číslic(e) je tedy v takových případech pro vizuální kulturu nedostačující.

Prvky mluveného jazyka jsou obecně charakteristické pro psanou komunikaci v prostředí internetu, jako jsou chaty, diskusní fóra apod. Na mnou uvedených příkladech textů (zejména těch podpořených vizualizací) je však zajímavé to, že většina z nich nevznikla spontánně, resp. nepřipraveně, tedy jako produkt mluveného jazyka – právě naopak. Můžeme se však jen domnívat, zda bylo cílem tento zápis co nejvíce ztotožnit s podobou mluvenou, a tím jej přiblížit adresátovi (příjemci) sdělení, nebo za podobu tohoto zápisu může to, že si produktor (podávatel) dostatečně neosvojil zacházení s psací soustavou češtiny.

Co s tímto jevem z hlediska čistě ortografického, resp. kodifikačního, zůstává zatím pouze v rovině spekulací. Lze mít za pravděpodobné, že jev je již dostatečně uzuální, zda jej však bude možné považovat za noremní, netroufám si odhadovat – uživatelský tlak však podle mého bude silný.

Literatura

- ECO, U. (2009). *Teorie sémiotiky*. Praha.
- FRINTA, A. (1992). Novočeská výslovnost. In: STARÝ, Z. *Psací soustavy a český pravopis*. Praha.
- KOŘENSKÝ, J. (2009). Sémiotika sdělování a její terminologické problémy. In: FORET, M. – LAPČÍK, M. – ORSÁG, P., eds. *Média dnes*. Olomouc, s. 95–100.
- McLUHAN, M. (2000). *Člověk, média, elektronická kultura*. Brno.
- ONG, W. J. (2006). *Technologizace slova*. Praha.
- RYLICH, J. *Ikony a piktogramy v současné vizuální kultuře*. Cit. 2014-03-03. <http://www.media-net.cz/clanky/ikony_a_vizualni_kultura.php>.
- de SAUSSURE, F. (1989). *Kurs obecné lingvistiky*. Praha.
- SOLNCEV, V. M. (1981). *Systém a struktura v jazyce*. Praha.
- VACHEK, J. (1942). Psaný jazyk a pravopis. In: *Čtení o jazyce a poezii*. Praha, s. 229–306.
- VACHEK, J. (1964). *K obecným otázkám pravopisu a psané normy jazyka*. Slovo a slovesnost, 25, s. 117–126.

Expressions of secondary orality in written texts (not only) on the internet

I tried to sum up concisely and perhaps sufficiently for the purposes of this text, how the human society was developing in the ability of recording, categorizing, saving and transmitting information in different ages, what influence can history of these processes have on formation and state of the present-day culture. In other words – how the attributes of the primary (oral) culture were transmitted through the chirographic and typographic culture to the contemporary (visual) culture, which is legitimately called the secondary orality. I tried to transpose the theoretic-historical considerations into discussions about the relation between spoken and written forms of language that do not cooperate for various reasons. I came out of Vachek's distinction of written and spoken norm, where the function of the spoken norm is to react dynamically and the written norm reacts statically. I pointed out concrete examples from the language of internet, how these two norms collide.

Mgr. et Mgr. Martin Janečka
Katedra obecné lingvistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
771 47 Olomouc
martin.jane@centrum.cz

Morfematika mluvené a psané češtiny

Ondřej Bláha

1 Rozdíly mezi mluveným a psaným jazykem jsou evidentní – výrazné disproporce nalézáme především v lexiku a syntaxi mluveného jazyka na straně jedné a psaného na straně druhé a literatura, která se za posledních šedesát let tématu „mluvenosti“ a „psanosti“ věnovala, je skutečně obsáhlá.¹ Naopak ne zcela dostatečný je podle našeho soudu zřetel k rozdílům mezi mluveným a psaným jazykem tam, kde je objektem lingvistova zájmu něco jiného než samotná „mluvenost“ a „psanost“ – např. v jazykové typologii.

Charakteristika jazyků, které mají ve své struktuře jako dominantní typologický princip flexi, se už od dob V. Skaličky (2004 [1951], s. 498n) ilustruje příkladem češtiny – češtiny psané. Právě psaná čeština se vyznačuje tím, že velká většina slovních tvarů v textu je ohebných – v našem textovém vzorku, který komentujeme níže a který dobře reprezentuje psanou češtinu,² byl podíl ohebných slov na úhrnu všech slovních tvarů 72,8 %. Podíl ohebných tvarů na celkovém počtu slovních tvarů v českém textu mluveném je však podstatně nižší – v našem vzorku to bylo 58,7 %. Zastoupení ohebných slovních tvarů je tu méně výrazné už jen proto, že se v mluvené češtině vyskytuje v průměru asi desetkrát více částic než v češtině psané, a propozice se zde tedy v mnohem větší míře vyjadřují „negramaticky“ – nejen za užití částic a různých větných ekvivalentů, ale také paraverbálně (intonací, důrazem, zabarvením hlasu) a neverbálně.

Také další flexivní rys češtiny, definovaný V. Skaličkou (2004 [1951], s. 504) – bohaté využití hypotaxe – se při srovnání psaného a mluveného textu poněkud relativizuje, protože v mluvené češtině je tendence k hypotaxi nižší než v psané. Zde naše předběžná sonda³ ukázala, že v textu mluveném tvořily věty vedlejší jen 23,99 % všech vět (resp. větných ekvivalentů v textu), zatímco v psaném textu byl podíl vedlejších vět v úhrnu všech vět v textu 30,37 %.

¹ Viz např. Tannen, ed. (1982); Vachek (1989); Čmejrková – Daneš – Havlová, eds. (1994); Müllerová (1994).

² Zastoupení ohebných slov v textu jsme počítali z rozšířené podoby textových vzorků (každý ze vzorků měl 3 000 slovních tvarů).

³ Tyto syntaktické jevy byly zkoumány na ještě dále rozšířených textových vzorcích (každý ze vzorků měl 5 000 slovních tvarů).

Mluvená čeština se také častěji než čeština psaná uchyluje k nevětnému vyjádření propozice (28,26 % tzv. větných ekvivalentů v mluvené češtině proti 7,08 % v češtině psané), a neplatí zde proto zdaleka vždy školská poučka, že jádrem výpovědi je verbum finitum.⁴ Shrňme tedy, že čeština mluvená, která se dnes zkoumá intenzivně, ale jen málo ve vztahu k typologii, představy o flexivním jazyce naplňuje sice také, ale zřejmě v menší míře (anebo alespoň jinak) než čeština psaná.

V tomto příspěvku se zaměříme na „klasický“ objekt zkoumání jazykové typologie – na morfematiku, analyzovanou z tohoto hlediska např. už v průkopnické práci J. Greenberga (1963 [1954]), ale také v pracích V. Krupy (1965), E. Slavíčkové (1968) nebo Altmanna a Lehfeltda (1973, např. na s. 39n). Srovnáváme zde dva textové vzorky, vždy o rozsahu 1 000 slovních tvarů – prvním vzorkem, zastupujícím češtinu psanou, je úryvek z kázání S. Karáska (na tento vzorek dále odkazujeme zkratkou Ps).⁵ Protože jde o text sice primárně psaný, ale určený k ústnímu přednesení (autor jej tedy stylizuje spíše jednoduše), je podle našeho soudu ideální k ilustraci skutečné podstaty „psanosti“, nezkrácené výraznějším zapojením dalších stylistických faktorů. Druhým vzorkem je transkripce přirozeného a neoficiálního dialogu dvou mužů mladšího středního věku (odkazujeme na ni zkratkou Ml), pořizená pro *Olomoucký mluvený korpus*.⁶

2 Morfematickou analýzu obou vzorků opíráme o teoretické zásady, které byly aplikovány v retrográdním morfematickém slovníku češtiny od E. Slavíčkové (1975) a v některých dalších dílech, jež na tento slovník navazují (Šiška 2005 aj.), a přihlížíme i k některým dalším pracím (Horecký 1964; Slavíčková 1967; Matthews 1974, s. 77; Bubeník 1999, s. 21n). Při segmentaci tvarotvorného formantu se pak přidržujeme pojetí, formulovaného M. Komárkem (2006, zejm. s. 97n, 155n a 165n; týká se především morfematicky složitějších útvarů, jako jsou adjektiva nebo analytické tvary sloves).

2.1 Nápadné rozdíly mezi mluvenou a psanou češtinou jsou patrné už při celkovém pohledu na morfematiku. Při vymezení slova jako měřené jednotky jsme vycházeli z kritéria funkčního, tj. za jedno slovo jsme pokládali analytické tvary sloves (préteritum, kondicionál, futurum imperfektivních sloves a deagentiv, resp. reflexivní pasivum), dále reflexiva tantum (typ *smála se*) a rovněž takové sporné případy, které autor, resp. zapisovatel textu zaznamenal spojitě (typ *kvečeru*).

⁴ V mluveném textu bylo tedy skutečnou větou ve „školském smyslu“ (větou s predikátem, tj. s verbem finitem) vyjádřeno jen 71,74 % propozic, kdežto v textu psaném 92,92 %.

⁵ KARÁSEK, Sváta (2000). *Boží trouba*. Praha: Kalich – Torst. Vzorky k analýze byly vybrány ze s. 32–35, 134–139, 142–146 a 170–173.

⁶ *Olomoucký mluvený korpus* je budován od r. 2002 na Katedře bohemistiky FF UP v Olomouci pod vedením PhDr. P. Pořízky, Ph.D.

Tab. 1: Průměrná délka slova v morfémech

	Ml	Ps
substantiva	2,85	3,04
adjektiva	4,76	4,51
slovesa	4,11	4,50
cirkumstantiva	2,84	2,58
celkově ⁷	2,57	2,92

Rozdíly v morfematické délce slova (u základových slovních druhů) souvisejí především s intelektualizací jazyka a s nároky na přesnost zejm. abstraktních termínů, užívaných v textu Ps (např. substantiv typu *hledající, prostředek, nepokoj, podobenství, rovnováha*; srov. také volbu slovesných tvarů typu *vyplývá* s méně „psanými“ či méně „papírovými“ ekvivalenty typu *plyne*).

To má pak odraz v poměru značkových a derivovaných nebo komponovaných slov v textech (dva posledně zmíněné druhy slov bývají formálně delší už z podstaty). Zatímco v Ps bylo ze 260 substantiv 119 substantiv (45,8 %) derivovaných, 5 substantiv (1,9 %) bylo komponovaných a 136 substantiv (52,3 %) bylo značkových, v Ml bylo ze 122 substantiv 43 (tj. 35,2 %) derivovaných, 6 substantiv (4,9 %) komponovaných a 73 (59,8 %) značkových.

Větší průměrná délka adjektiv v textu Ml (a také cirkumstantiv, která jsou od adjektiv často odvozena) je dána asi celkově nižší frekvencí obou slovních druhů v textu, ve kterém se stereotypně vyskytovalo jen několik poměrně dlouhých adjektiv a cirkumstantiv vyjadřujících subjektivní hodnocení (*dobře, ideální, nejlepší, strašně, trošku, docela, uplně*). Počet morfémů u adjektiv se navíc zmožnil aplikací pojetí M. Komárka, které počítá s vyšším zastoupením morfémů nulových v tvarotvorném formantu.

Morfematická komplikovanost slovesa je pak dána aktuální volbou tvarů – v Ps dominují analytická préterita typu *četli jsme*, kdežto v Ml naprosto převládají tvary prézentu, který je po morfematické stránce méně komplikovaný.

Celková průměrná délka slova v textu, vyjádřená v morfémech, je v Ml samozřejmě ovlivněna velmi vysokou frekvencí částic, většinou jednomorfémových (např. *jo, no, tak*) – bez nich by byl rozdíl v celkové morfematické délce slovního tvaru mezi Ml a Ps menší. Při srovnání s údaji vypočtenými J. Greenbergem (1963 [1954], s. 91) vidíme, že průměrná délka slova v morfémech je v současné psané češtině mírně vyšší, než byla např. v sanskrtu (Greenberg uvádí 2,59 morfému na slovní tvar), a mnohem vyšší než v nové angličtině (1,68). Mor-

⁷ Tj. průměrná délka slova v celém zkoumaném textu, bez zřetele k slovnědruhové charakteristice (nikoli tedy průměr z hodnot zjištěných u základových slovních druhů).

fematika angličtiny se, jak známo, v průběhu historického vývoje zjednodušila (pro anglosaštinu uvádí Greenberg hodnotu 2,12 morfému na slovní tvar).

2.2 Ještě konkrétnější pohled na rozdíly v morfematice mluvené a psané češtiny poskytuje analýza zastoupení jednotlivých druhů morfémů – východiskem byly opět tytéž dva textové vzorky, každý o rozsahu 1 000 slovních tvarů.

Tab. 2: Frekvence druhů morfémů

	MI	Ps
celkový počet morfémů	2570	2923
	100 %	100 %
z toho:		
kořeny	1014	1006
	39,46 %	34,42 %
slovotvorné prefixy	200	234
	7,78 %	8 %
slovotvorné sufixy	294	377
	11,44 %	12,9 %
gramatické afixy⁸	1062	1306
	41,32 %	44,68 %

Mezi texty Ps a MI nejsou v celkovém zastoupení slovotvorných afixů výrazné rozdíly – to ukazuje, že tvoření slov afixy zřejmě není mluveností nebo psaností zásadně ovlivněno.

Podíl morfémů gramatických (v převážné většině sufixů a volných gramatických morfémů), kam vedle koncových i nekoncových formantů řadíme i tzv. kmenový konektém (typicky u sloves a adjektiv), souvisí se zastoupením morfémů slovotvorných. Tak lze snad vysvětlit mírný pokles podílu gramatických morfémů v textu MI. Zde by tento pokles byl jistě ještě výraznější, kdyby v češtině běžně mluvené nebyly tak frekventované některé slovní tvary s kmenovým konektémem, zejm. deiktická adjektiva (gen. *t-o-ho* [*Michal-a*]).

Vyšší podíl kořenových morfémů v MI jednoznačně plyne z celkově nižšího zastoupení základových slovních druhů v mluveném textu, a tedy i flektovatelných slovních tvarů (viz údaje výše sub 1) – za samostatné kořenové morfémy počítáme samozřejmě i jednomorfémové částice, předložky, spojky aj.

⁸ Za gramatické afixy pokládáme jednak koncovy, jednak kmenotvorné konektémy a volné morfémy slovních tvarů préterita, kondicionálu a deagentivu (resp. reflexivního pasiva).

2.3 Uvedená fakta lze dále zpřesnit pohledem na zastoupení morfémů u jednotlivých základových slovních druhů (substantiva, adjektiva, slovesa, cirkumstantiva). Indexem prefixace v tab. 3 míníme podíl „počet prefixů / počet všech morfémů“, indexem sufixace pak „počet sufixů / počet všech morfémů“. Index afixace vyjadřuje celkově podíl „počet prefixů a sufixů / počet všech morfémů“.⁹

Tab. 3: Morfematická struktura substantiva

	MI	Ps
počet morfémů substantiva	348	791
prefixy u substantiv	35	74
index prefixace	0,1	0,09
sufixy u substantiv	52	158
index sufixace	0,15	0,2
index afixace	0,25	0,29

Mírně vyšší stupeň afixace u substantiv v textu Ps je nepochybně dán většími nároky na přesnost a konkrétnost v psaném textu, jehož vysílatel i příjemce nejsou v přímém osobním kontaktu. U substantiva jako hlavního nositele informace v textu se tyto nároky musejí projevit nejzřetelněji.

Tab. 4: Morfematická struktura adjektiva

	MI	Ps
počet morfémů adjektiva	162	388
prefixy u adjektiv	12	34
index prefixace	0,07	0,09
sufixy u adjektiv	42	99
index sufixace	0,26	0,26
index afixace	0,33	0,34

⁹ Míra prefixace a sufixace jako typologické parametry – Altmann a Lehfeltdt (1973, s. 109n); Greenberg (1963 [1954], s. 60n).

Při srovnání textů Ml a Ps se adjektivum po morfematické stránce jeví jako stabilnější než ostatní základové slovní druhy, a to i navzdory velkému frekvenčnímu rozdílu (ve vzorku o 1 000 slovních tvarech bylo v textu Ml téměř o polovinu méně adjektiv než v textu Ps).

Tab. 5: Morfematická struktura slovesa

	Ml	Ps
počet morfémů slovesa	526	693
prefixy u slovesa	57	93
index prefixace	0,11	0,13
sufixy u slovesa	13	26
index sufixace	0,02	0,04
index afixace	0,13	0,17

Frekvence prefigovaných tvarů je u sloves trvale vysoká, zatímco frekvence tvarů sufigovaných je naopak – např. ve srovnání se substantivy – velmi nízká. Jistě i proto, že pozice „za kořenem“ jsou u slovesa už obsazeny afixy gramatickými, jež se často řetězí do složitějších struktur (např. 3. os. sg. prët. mask. *procvič-i-l-ø ø*; poslední nula označuje nulový volný morfém préterita).

Komplikovanost morfematické struktury slovesa, které se ze všech základových slovních druhů ve vývoji češtiny nejméně podřídilo očekávaným vlastnostem jazyka s flexivní dominantou (nezanikly zde např. kmenové konektémy jako u substantiv), jistě souvisí s vysokými nároky na jeho fungování ve výpovědi a v textu, tj. s nároky na jeho gramatickou stránku – srov. např. množství různých slovních tvarů. Zatímco paradigma substantivní má (ovšem jen hypoteticky; vokativ nepokládáme za pád) 12 tvarů (6 pádů v sg., 6 v pl.), paradigma slovesné má tvarů přinejmenším dvakrát tolik (šest kombinací osoby a čísla – vše v přítentu, préteritu, futuru a obou kondicionálech; dále po min. dvou tvarech v imperativu a deagentivu atd.).¹⁰

Zmíněné komunikativní nároky na sloveso (resp. na jeho schopnost vyjadřovat množství gramatických kategorií) jsou jistě jednou z příčin vzniku analytických slovních tvarů, které jsou pro sloveso (i slovanské) typické a které strukturu slovesa „zprehledňují“.

¹⁰ V zásadě aglutinační (a z hlediska vývoje „archaičtější“) ráz flexe slovanského slovesa ve srovnání se jmény zdůrazňuje už P. Sgall (1958, s. 44).

Tab. 6: Morfematická struktura cirkumstantiva

	Ml	Ps
počet morfémů cirkumstantiva	159	67
prefixy u cirkumstantiva	28	9
index prefixace	0,18	0,13
sufixy u cirkumstantiva	75	32
index sufixace	0,47	0,48
index afixace	0,65	0,61

Cirkumstantiva představují po morfematické stránce slovní druh velmi výrazný – míra odvozenosti prefixy a sufixy je u nich ze všech základových slovních druhů zdaleka nejvyšší. Za pozornost stojí zvláště vysoká míra prefixace, která zejm. v textu Ml dosahuje hodnoty přesahující údaj zjištěný u sloves – i ten bychom však měli interpretovat spíše opatrně (se zřetelem k tomu, že se v textu Ml stereotypně opakuje jen několik relativně dlouhých cirkumstantiv typu *uplňe*).

3 Relevantní pro vystižení strukturních (a typologických) vlastností jazyka je také hláskové složení morfémů, zejm. složení morfémů gramatických.

3.1 Už V. Skalička (Skalička 2004 [1951], s. 516) konstatuje, že gramatické morfémy jsou podstatně vokaličtější než morfémy kořenné a slovo tvorné (ty se ovšem v češtině charakteristicky prostupují s gramatickými). Zatímco pro jazyky s flexivní dominantou jsou charakteristické gramatické morfémy s vysokým zastoupením vokálů, v jazycích s dominantou aglutinační obsahují gramatické morfémy ve větší míře složku konsonantickou. Tento rozdíl nepochybně souvisí i s vyšší mírou homonymie gramatických morfémů v jazycích flexivních a naopak s velkou rozlišeností gramatických morfémů v aglutinačních jazycích (s využitím konsonantů je možno tvořit více různých kombinací).

Pro účely zjištění hláskového složení morfémů jsme text Ps foneticky transkribovali (podle ortoepické kodifikace češtiny).

Tab. 7: Vokaličnost gramatických morfémů

	MI	Ps ¹¹
substantiva	76,8 %	84,02 %
adjektiva	86,84 %	81,42 %
slovesa	53,4 %	59,15 %
celkově ¹²	70,62 %	72,51 %

Je zjevné, že mezi jednotlivými ohebnými slovními druhy jsou v zastoupení vokálů v gramatických morfémech výrazné rozdíly. Celkově nejvíce vokalické jsou v Ps gramatické formanty substantiv a v MI gramatické formanty adjektiv, nejméně vokalické pak gramatické formanty sloves, tvořené kmenovým konektémem a koncovkou (v prézentu dost často koncovkou *-m*, *-š* apod.).

Vokaličnost gramatických morfémů substantiv a sloves v textu MI je ve srovnání se substantivy a slovesy v textu Ps viditelně nižší – v případě substantiv to může být dáno zvýšenou frekvencí tvarů s nulovou koncovkou (v MI jsou frekvencovaná slova *čas-ø*, *otec-ø*, *mej-ø*, *problém-ø* apod.) ve srovnání s textem Ps. V případě sloves právě zmíněnou vyšší frekvencí tvarů 1. a 2. os. prézentu (*musím*, *nevím*, *máš*, *potřebuješ*, *sem* „jsem“ aj.). Adjektiva, obsažená v textu MI, mají naopak zastoupení vokálů v gramatických morfémech vyšší než adjektiva v textu Ps – vzhledem k nerozsáhlosti zkoumaného vzorku hodnotíme tento jev jako spíše náhodný.

Jak jsme uvedli výše, jen malou převahu vokálů nad konsonanty vykazují ve svých gramatických formantech slovesa. Sloveso je tedy také z morfonologického pohledu zřetelně „aglutinačnější“ než substantivum – koresponduje zde jeho větší morfeematika složitost (tj. event. předpona + kořen + kmenový kontext + jeden nebo více /ne/koncových gramatických morfémů) s konsonantičtější charakterem gramatického formantu. Konsonantičnost gramatických formantů v textu by byla ještě vyšší, kdyby pomocná složka v relativně frekvencovaném tvaru 3. os. sg. a pl. préterita nebyla nulová.

3.2 Ostatní druhy morfémů jsou v češtině, jak jsme naznačili, vokalické méně, a tedy i takto „morfonologicky“ korespondují s faktem, že charakter slovtvorných morfémů (a vůbec slovtvorby v češtině) je aglutinační.

¹¹ Uvědomujeme si samozřejmě, že psaný text je vůči mluvenému do značné míry autonomní a že jsou, přísně vzato, morfémy v psaném jazyce vyjadřovány řetězci grafémů (nikoli tedy fonémů). I tak ale, s přihlédnutím k faktu, že text Ps (kázání S. Karáska) je určen k veřejnému a hlasitému čtení, zde pracujeme s termíny *vokál* a *konsonant*.

¹² Zde opět nesčítáme procenta z předchozích řádků, protože hodnota vyjadřuje celkový podíl vokálů ve všech gramatických morfémech, jež se vyskytly v textech. Tedy i v gramatických morfémech deiktických substantiv (např. v instr. pl. *s náma*) a deiktických adjektiv (gen. /s/ *toho* /*Brna*/).

Tab. 8: Vokaličnost slovtvorných morfémů

	MI	Ps
prefixy	42,13 %	43,54 %
sufixy	51,24 %	39,52 %

Slovtvorné prefixy jsou zjevně vokaličtější než slovtvorné sufixy a jejich hláskové složení se při srovnání textů MI a Ps jeví jako stabilnější – nepochybně proto, že jejich inventář je v češtině menší než inventář slovtvorných sufixů, a jejich rozložení v textech tedy méně závisí na tématu a individuálním stylu autora. Nápadná je silná vokaličnost slovtvorných sufixů v textu MI – plyne zejm. zase z omezeného inventáře použitých sufixů, které zde nevyjadřují žádné komplikované vztahy a významy (u substantiv naprosto dominuje *-ka*, *-ek* a *-ák*; v textu Ps je frekvence těchto sufixů umněšena větším zapojením širšího a významově diferencovanějšího inventáře sufixů).

3.3 Postupná aglutinizace struktury češtiny v průběhu vývoje – která však u jednotlivých slovních druhů probíhá různě intenzivně a dospěla různě daleko – se přirozeně projevuje i v postupné likvidaci morfonémů jako jevu, který byl zvláště typický pro jazyky flexivní ve starších fázích jejich vývoje (k tomu Skalička 2004 [1951], s. 533, ale také např. Coseriu 1992, s. 158). Tato likvidace morfonémů (resp. morfonologických alternací ve slovtvorbě a ve flexi), která je mj. projevem principu ekonomie, protože znamená zpravidelnění systému, má však velmi komplikovanou povahu. Zejm. proto, že jazyk psaný a jazyk mluvený jsou paralelní systémy, které se vzájemně nacházejí v úzkých, ale složitých vztazích.

Významný rozdíl je už např. v tom, že se v mluveném jazyce výrazněji stírají hranice mezi morfémy, a v tomto smyslu je mluvený jazyk vlastně „flexivnější“ než psaný (srov. nom. sg. *panna* s jeho vyslovovanou podobou *pana*; v *podstatě* – *spoctate*; *dvoudenní* – *dvoudeň*; *nějaký* – *ňák*; *jestli* – *jesi*). Flexivnost mluvené češtiny je zvýšena také tím, že se v ní – na rozdíl od psaného jazyka – nezastírají některé alternace (srov. pouze *pěkn-* v *pěkný*, *pěkně* – vyslovované *pjekn-/pjekn-* v *pjekní*, *pjekně*; pouze *mlad-* v nom. sg. *mladý*, nom. pl. *mladí* – vyslovované *mlad-/mlad-* v *mladí*, *mladí*).¹³

Psaný jazyk, analyzujeme-li jej z hlediska morfonologického, sice bezpečně reflektuje historicky podmíněné střídání hlásek typu nom. sg. *kluk* – nom. pl. *kluci* nebo nom. sg. *chlapec* – vok. sg. *chlapče*, reflektuje též rozdíly v kvantitě (*lípa*, gen. pl. *lip*), ale velmi výrazný morfonologický moment, živý např. i u přejatých a přejímaných slov, totiž pozičně (asimilací) způsobené střídání *znělé* a *neznělé*

¹³ Na značnou „morfoložičnost“ českého pravopisu, odpovídající exponovanému postavení této části jazyka v češtině upozorňuje např. opět Skalička (2006 [1964], s. 941).

souhlásky, je v psaném jazyce – už od počátku jeho existence – zastřen uplatňováním požadavku formální identity zaznamenávaného morfému v různých kontextech (vyslovuje se *břex, muž*, ale píše se *břeh, muž*, protože v gen. sg. je *břehu, muže* atd.).

Celkový ráz morfonologie mluveného jazyka a celkový ráz „morfografie“ jazyka psaného budou jistě ovlivněny také tím, že mezi mluveným a psaným jazykem jsou podstatné rozdíly ve frekvenci slovních druhů. V mluveném jazyce mají např. (nedeiktická) substantiva podstatně nižší frekvenci než v jazyce psaném (12,24 % všech slovních tvarů v textu Ml ku 24,87 % v psaném textu Ps), a tudíž i „příležitosti“ pro alternace, jež jsou typické pro flexi substantiv, tu je méně.¹⁴

Mluvený jazyk je navíc často „neregulovaný“ – není konzervován institucionálně ani tradicí, vyvíjí se spontánně a progresivní varianty slovních tvarů (bez alternací), které se v něm běžně vyskytují, pak pronikají i do jazyka spisovného/psaného (lok. pl. *f panelákách*, 1. os. sg. prez. *česám*), anebo jsou alespoň na jeho hranici (nom. pl. *dobří [muzikantí]*).

Morfonologie psané (i mluvené) češtiny je však i nadále poměrně bohatá – zvláště ve flexi substantiv. Např. morfoném založený na střídání veláry s palatalizovanou hláskou (*k – c, ch – š, h – z*) ve finále tvarotvorné báze má v textu Ps 16,25 % všech tvarů substantiva (typ *lampička, vrah* aj.), morfoném typu *d – d', t – t', n – ň* má pak 17,81 % všech tvarů substantiv (např. *den*, kde je navíc frekventovaný morfoném *e – ø*, dále např. *sobota* aj.).¹⁵

4 Morfematický rozbor vzorků mluveného a (primárně) psaného českého textu ukazuje tedy podstatné rozdíly mezi oběma mody existence jazyka. Největší rozdíly jsou v oblasti morfematiky tam, kde se může zřetelně odrazit rozdílná distribuce jednotlivých slovnědruhových kategorií v mluveném a psaném jazyce. Spíše menší rozdíly mezi mluveným a psaným jazykem jsou pak v inventáři a distribuci morfémů vyvolány odlišnými nároky na přesnost a explicitnost sdělení. Rozdíly jen subtilní jsou patrné tam, kde je určujícím faktorem celkové uspořádání jazykové struktury češtiny – totiž její vysoká flexivnost, která se projevuje jak v mluveném, tak psaném jazyce.¹⁶

¹⁴ Srov. též naše údaje s daty u Šonkové (2008, 33n).

¹⁵ Viz též náš starší článek na toto téma – Bláha (2009).

¹⁶ Tento příspěvek vznikl v rámci projektu ESF *Vzdělávací cyklus Moderní mluvnice češtiny pro studenty magisterských a doktorských programů* (reg. č. CZ.1.07/2.2.00/15.0275).

Literatura

- ALTMANN, Gabriel – LEHFELDT, Werner (1973). *Allgemeine Sprachtypologie: Prinzipien und Messverfahren*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- BLÁHA, Ondřej (2009). Otázky české morfonologie. *Bohemica Olomucensia*, 1, č. 4, s. 66–69.
- BUBENIK, Vit (1999). *An introduction to the study of morphology*. München – Newcastle: LINCOM.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá – DANEŠ, František – HAVLOVÁ, Eva, eds. (1994). *Writing vs speaking: language, text, discourse, communication*. Tübingen: Narr.
- COSERIU, Eugenio (1992). *Einführung in die allgemeine Sprachwissenschaft*. 2. vyd. Tübingen: Francke.
- GREENBERG, Joseph (1963 [1954]). Kvantitativný podchod k morfoložičeskoj tipologii jazykov. In: *Novoje v lingvistike* 3. Moskva: Izdatel'stvo inostrannoj literatury, s. 60–94.
- HORECKÝ, Ján (1964). *Morfematická štruktúra slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- KOMÁREK, Miroslav (2006). *Příspěvky k české morfologii*. 2., rozšířené vyd. Olomouc: Periplum.
- KRUPA, Viktor (1965). On quantification of typology. *Linguistics*, 12, s. 31–36.
- MATTHEWS, Peter Hugoe (1974). *Morphology. An introduction to the theory of word-structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MÜLLEROVÁ, Olga (1994). *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia.
- SGALL, Petr (1958). *Vývoj flexe v indoevropských jazycích, zejména v češtině a v angličtině*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
- SKALIČKA, Vladimír (2004). *Souborné dílo*. 1. a 2. díl. Praha: Karolinum.
- SKALIČKA, Vladimír (2006). *Souborné dílo*. 3. díl. Praha: Karolinum.
- SLAVÍČKOVÁ, Eleonora (1967). Některé problémy morfémové analýzy češtiny. *Slovo a slovesnost*, 28, s. 7–17.
- SLAVÍČKOVÁ, Eleonora (1968). Toward a typological evaluation of related languages. In: *Travaux linguistiques de Prague* 3. Praha: Academia, s. 281–289.
- SLAVÍČKOVÁ, Eleonora (1975). *Retrogradní morfematický slovník češtiny*. Praha: Academia.
- ŠIŠKA, Zbyněk (2005). *Bázový morfematický slovník češtiny*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého.
- ŠONKOVÁ, Jitka (2008). *Morfologie mluvené češtiny: frekvenční analýza*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- TANNEN, Deborah, ed. (1982). *Spoken and written language: exploring orality and literacy*. Norwood, New Jersey: ALEX Publishing Corporation.
- VACHEK, Josef (1989). *Written language revisited*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Morphematics of spoken and written Czech

Focusing on morphematics, the author analyses two samples that represent the contemporary spoken Czech on the one hand and the contemporary written Czech on the other hand. He shows the main differences between these two existential modes of language. The different distribution of word classes in spoken and written language causes the most marked differences in morphematics. The various claims to precision and explicitness of the spoken and written communication cause rather less differences in morphematics. Both samples show that in the Czech language still dominates the inflection as a typological principle.

PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
ondrej.blaha@upol.cz

Recenze a zprávy

Světy, ve kterých žijeme

Soňa Šinclová

Problematika fikčních světů se do zorného pole literárních teoretiků dostala v 70. letech 20. století a již od svých počátků je spojená se jmény Lubomíra Doležela, Umberta Eca a Thomase G. Pavela. Poslední jmenovaný, literární teoretik, kritik a novelista rumunského původu, v současné době působící jako profesor románských literatur na chicagské univerzitě, publikoval pod vlivem filozofických myšlenek Saula Kripkeho od poloviny 70. let řadu studií zaměřených na problematiku sémantiky možných světů. Tyto studie se staly základem pro monografii s názvem *Fikční světy* (1986). Český čtenář mohl s daným dílem navázat první kontakty již v překladu kapitoly *Fikční entity*, publikované v *Aluzi* 1/2004, uceleného překladu se ale dílo dočkalo až nyní v překladu Hynka Zykunda jako pátý svazek edice *Možné světy* v nakladatelství Academia.¹

Struktura práce koresponduje se základními cíli, které si Pavel klade: „Předkládám zde nástin sémantiky literatury, abych se pokusil připravit cestu teorii, jež by byla vnímavá vůči povaze a funkci imaginárních světů, zobrazovacímu potenciálu literatury a spojnicím mezi literaturou a ostatními systémy kultury“ (s. 15). První část, jež se vymezuje vůči strukturalismu, je následována pěti kapitolami, které jsou nejprve zaměřené na načrtnutí základních rysů fikčního světa a na jeho vztah ke světu aktuálnímu, druhý celek kapitol poté představuje záměr autora nastínit vliv kulturního kontextu, který se do koncepce fikčních světů promítá.

V úvodní kapitole s názvem *Za hranice strukturalismu* poukazuje Thomas Pavel na nevyhovující aspekty strukturalistické metody, jež spočívaly v opomíjení procesu recepcce na základě zdůrazňování objektivních vlastností díla a s tím spojené hledání jeho jediného možného výkladu. Na příkladu koncepcí Clauda Lévi-Strausse a Vladimíra Proppa zdůrazňuje strukturalistickou tendenci ke striktnímu vymezení jednotlivých prvků struktury a jejich vzájemného vztahu, kterou následně zpochybňuje úvahou o komplexnosti literárních textů a nemožností jejich redukce na funkce bezchybně padnoucí do předem vymezených kategorií. Pavel rovněž explicitně odkazuje k tendenci literární teorie závěru 70. let, v rámci které dochází k oproštění se od svazujícího zájmu o mechanismy textů a do popředí opět vystupuje důraz na „interpretaci vyššího řádu“, subjektivnost či postmoderně vlastní otevřenost díla umožňující mnohost čtení.

¹ PAVEL, Thomas G. (2012). *Fikční světy*. Praha: Academia, 226 s.

V kapitolách, jež se věnují fikčním entitám a význačným světům, se pod drobnohled dostává vztah skutečného a fikčního světa. Pavel již v úvodu proti sobě staví pojetí segregacionistické, striktně oddělující aktuálně existující a fikční svět, a pojetí integracionistické, které nenachází mezi danými světy žádný ontologický rozdíl. První okruh otázek je směřován na možnost zhodnotit pravdivost výroků ve fikčním světě, přičemž je čtenáři předložena paleta různorodých teorií, na základě kterých si Pavel klade otázku po míře jejich finálního vlivu na „kulturní a symbolické poselství díla“ (s. 46). Vedle zvažování výpovědní hodnoty jednotlivých tvrzení zaměřuje pozornost i na fikční entity a na možnost jejich klasifikace v „imaginárním světě“, přičemž zdůrazňuje na základě přístupu Terence Parsonse jejich trojí možnou realizaci.

Stěžejní část práce představuje kapitola *Význačné světy*, ve které na bázi modelové struktury Saula Kripkeho Pavel postupně poukazuje na vztah jednotlivých světů. Vedle aktuálně existujícího světa staví světy *možné*, jež definuje jako „abstraktní soubory stavů a věcí, odlišné od tvrzení, která tyto stavy popisují, a tudíž odlišné od úplného seznamu vět knihy o světě“ (s. 77). V návaznosti na tuto úvahu nejprve zvažuje množství alternativních světů, jež se ke skutečnému světu nabízí, následně svou pozornost zaměřuje na možnosti interakce, či prolnutí světů možných a aktuálně existujícího. Na příkladu dětských her a vztahu náboženství a fikce postupně zpochybňuje striktně segregacionistické pojetí vztahu daných světů a v závěrečné „legendě“ o džinech zdůrazňuje radikální nepopsatelnost univerz, jež je, jak v předmluvě díla poukazuje Lubomír Doležel, alegorizací omezenosti lidského poznání.

S poukazem na proces „mytifikace“ a postupné „fikcionalizace“ se Thomas Pavel pokouší vymezit hranice aktuálního a fikčního světa ve vztahu k popisovanému příběhu ve čtvrté kapitole pojmenované *Hranice, odstup, rozměr a nedokončenost*. Do popředí staví také otázku vzdálenosti jednotlivých světů a moment přiblížení či vzájemného ovlivnění, přičemž s odkazem na teorie Kendalla Waltona a Marie-Laure Ryanové zdůrazňuje akt *zosobnění* stojící na „přechodu z aktuální skutečnosti do fikční říše“ (s. 125). Po vzájemném vymezení světů se Pavelova pozornost přesouvá na samotné možné světy a zabývá se dvěma jejich charakteristickými rysy: jejich velikostí a neúplností.

Zbývající kapitoly práce nastolují otázky spojené se schopností literárního textu vypovídat o konvencích doby svého vzniku a s „ekonomií imaginárního“, jež odráží proměnlivost prestiže a vnímání jednotlivých prvků či celých koncepcí fikčního světa. V kapitole s názvem *Konvence* poukazuje Thomas Pavel na společensky závislou variantnost reflexe literárních textů a na příkladu pojetí tragédie v průřezu od starověkého Řecka do současnosti vyzvedává v jednotlivých epochách měnící se příznačné rysy této formy dramatu jako doklad existujících dobově podmíněných konvencí. V závěrečné kapitole poté upozorňuje na existenci prvků, které se nacházejí ve fikčním i aktuálním světě, mají však nejen

různé vlastnosti, ale i odlišnou ontologickou váhu. Jako příklad Pavel předkládá prvky spojené s křesťanstvím (zejména s evangelijními postavami) a odkazuje na tento jev jako na *ontologickou fúzi*, jež je výrazně propojená se symbolismem. V samotném závěru práce Pavel opět akcentuje variantnost možných přístupů k teorii fikce a na nemožnost vytvořit ucelený, statický obraz fikčních světů, což je způsobeno jejich neustálým vývojem. Zároveň ale zdůrazňuje, že jednotlivé možné světy vždy pokrývají stejný soubor témat, jež staví do svého středu člověka a reflexi jeho zájmů.

Pavelova monografie *Fikční světy* má bezesporu průkopnický charakter hned v několika ohledech. V prvé řadě se jedná o dílo, které poprvé překládalo otázky po povaze fikčních světů, které dosud nikdo v takovém rozsahu neformuloval. Pavel nepracuje pouze s vymezením světa aktuálního a fikčního, ale rozlišuje i další možné varianty či jejich specifické propojení. Stejně jako v mnohých dalších otázkách ale zůstává Pavel ve většině případů pouze na rovině naznačení: ukáže nám sice, jak k daným otázkám přistupovali různí filozofové či vědci a nabídne nám několik možných přístupů k problematičtým otázkám, ale nechává pouze na čtenáři, zda si z předložené palety zvolí vlastní závěr. Pavel rovněž neizoluje problematiku fikčních světů jako problém spadající pouze do oblasti literární teorie, ale vytváří propojení i s kulturním kontextem, který je z jeho perspektivy pro pochopení fikčních světů klíčový. Negativním aspektem tohoto kroku se ale stává šíře problémů, ke kterým Pavel ve svém díle přistupuje.

Samotné dílo tak představuje bohatý soubor různorodých otázek, jež směřují k možnému uchopení fenoménu fikčních světů a které se staly odrazovým můstkem pro další teoretiky, v souladu se svým úvodním stanoviskem Pavel na závěr nepředkládá čtenáři pevně vymezenou teorii, dílo tak představuje obsáhlý komentovaný exkurz do tajů a nástrah fikčních i skutečných světů, tedy světů, ve kterých žijeme.

Mgr. Soňa Šinclová
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
sinclovasona@seznam.cz

Slovník českých jazykovědců v oboru bohemistiky a slavistiky

Lukáš F. Peluněk

Biografické slovníky jsou vždy cennou pomůckou pracovníkům jednotlivých oborů, ať už se jedná o historiky, germanisty nebo psychology. Stejně je tomu také v případě nedávno vydaného *Slovníku českých jazykovědců v oboru bohemistiky a slavistiky* z pera Radoslava Večerky.¹ Autor je emeritním profesorem Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a za svou dlouhou profesní dráhu publikoval již mnohá biografická pojednání o osobnostech svého oboru. Večerkův čerstvě vytištěný slovník je ve skutečnosti doplněným heslářem, který byl publikován již na stránkách elektronického časopisu *Linguistica ONLINE* v letech 2007 a 2008.²

Recenzovaný slovník je tvořen čtyřmi částmi: stručnou předmlouvou (s. 5–7), heslářem jazykovědců (s. 8–327), seznamem užitých zkratk (s. 328–331) a bibliografií k tématu (s. 332–341). Rozvržení biografických hesel je standardní – PŘÍJMENÍ, Jméno, životní data, stručný biograf, popř. seznam literatury. V něm autor upozorňuje na případné publikované bibliografie osobností.

Významným pozitivem publikace je skutečnost, že reflektuje osobnosti různých oborů, tedy nejen bohemistiky a slavistiky, které se svým dílem podílely novými poznatky na poli české jazykovědy. Autor proto zmiňuje např. sv. Konstantina a Metoděje, J. A. Komenského (1592–1670), ale i některé významné kmenologičky, jako např. Josefa Bramboru (1904–1980). Dále jsou prostřednictvím biografických hesel představeni někteří starší čeští kronikáři – Kosmas, Dalimil či Václav Hájek z Libočan, topografové – Johann Christoph Müller (1673–1721), národopisci – Josef Heřman Agapit Gallaš (1756–1840) či archeologové – Vladimír Nekuda (1927–2006). Autor do výběru zařadil i osobnosti, které sehrály na poli jazykovědném spíše negativní „antivědeckou“ roli – např. František Adámek (1907–1989), Václav E. Bambas (1822–1904), Řehoř Alois Daňkovský

¹ VEČERKA, Radoslav (2013). *Slovník českých jazykovědců v oboru bohemistiky a slavistiky*. Brno: Masarykova univerzita.

² VEČERKA, Radoslav (2008). *Biograficko-bibliografické medailonky českých lingvistů: bohemistů a slavistů*. Druhé vydání volně dostupné na: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/vecerka/vec-medailonky2.pdf>.

(1784–1857) či notoricky známý falzátor Václav Hanka (1791–1861). Taktéž je nutno ocenit zařazení medailonů některých zastánců tzv. „moravského jazykového separatismu“ – namátkou zmiňme ve slovníku uvedeného Vincence Pavla Žáka (1797–1867).

Nutno zdůraznit, že po nahlédnutí do slovníku čtenář zjistí, že Olomouc byla a je významným centrem bohemistů a slavistů již po několik staletí. S Olomoucí, respektive s jejím širším okolím – střední Moravou – si můžeme spojovat zejména následující jména, která jsou v recenzovaném slovníku obsažena (výběrově a v abecedním pořadí): Josef Bartocha (1859–1927), František Bartoš (1837–1906), Josef Václav Bečka (1903–1992), Jaromír Bělič (1914–1977), Antonín Boček (1802–1847), Jiří Daňhelka (1919–1993), Josef Dobrovský (1753–1829), Tomáš Fryčaj (1759–1839), Bohuslav Hála (1894–1970), Jan Nepomuk Alois Hanke z Hankenštejna (1751–1806), Ignác Jan Hanuš (1812–1869), František Hladiš (1931–2002), Ladislav Hosák (1898–1972), František Kopečný (1909–1990), Jan Evangelista Kosina (1827–1899), Miloslav Krbec (1924–2003), František a Jan Lepařovi (1831–1899 a 1827–1902), Vincenc Prasek (1843–1912), Jan Svatopluk Presl (1791–1849), Václav Stach (1754–1831), Alois Vojtěch Šembera (1807–1882), Vojtěch Tkadlčík (1915–1997) či Josef Vašica (1884–1968). Z uvedeného seznamu osobností je patrné, že spektrum oborů, které bylo slovníkem pokryto, je vskutku široké.

Večerkův biografický slovník však má i svá negativa. Přestože již v předmluvě autor avizoval, že výběr jazykovědců, resp. vědců, kteří se ve svém díle dotkli jazykovědných otázek, je nutně neúplný, olomoucký slavista či bohemista by v publikaci mohl postrádat hned několik jmen. Na mysl máme především Jana Helceleta (1812–1876), neslavně známého Dimitra Krandžalova (1907–1971), dále Oldřicha Králíka (1907–1975) či současného emeritního profesora olomoucké Katedry bohemistiky Jiřího Fialu (1944). Z ostravských bohemistů byl například opomenut Jiří Svoboda. V předmluvě slovníku lze nalézt zbytečnou pravopisnou chybu „azijské“ jazyky (s. 5) a později v textu nesprávný tvar „v Basilei“ místo „v Basileji“ (s. 87). Lze rozpoznat i autorova či korektorova letmá přehlédnutí. O Josefu Brožovi (1844–1930) jsou tak na jedné straně uvedeny dva rozdílné medailonky (s. 30). U některých životopisných hesel ve jméně se místy objevuje i špatný slovosled – příkladem může být Tomáš Jan Pešina z Čechorodu, který je ve slovníku uveden jako Jan Tomáš (s. 212). Menší výhradu bychom mohli mít také k některým biogramům osobností žijících ve 20. století, u nichž jsou životopisné údaje místo roku narození a úmrtí nahrazeny pouhou informací „20. století“ – údaje se daly jistě s trochou péle dohledat. Obecně lze u všech hesel slovníku postrádat rodiště. Dle mého názoru je důležité místo narození zmínit, neboť může vypovídat mj. o tom, za jakých okolností se jednotlivé osobnosti začaly tématem svého výzkumu zabývat. Autor občas neuvádí ani místa působení, což způsobuje

absenci základních informací, kterou musí badatel vyřešit jedinečně nahlédnutím do další literatury.

Přes výše uvedené marginální nesrovnalosti lze konstatovat, že Večerkův *Slovník českých jazykovědců* může být vhodnou součástí každé bohemistovy, respektive slavistovy příruční knihovny.

Lukáš F. Peluněk
Žerotínovo nám. 11
779 00 Olomouc
Lukas.F.Pelunek@email.cz

Jsme v češtině doma?

Kristýna Šťastná

V roce 2011 vyšla v nakladatelství Academia jazyková příručka *Jsme v češtině doma?*¹ Tato kolektivní publikace, jejíž editorkou je M. Pravdová, zachycuje celkem 261 jazykových problémů vybraných ze 70 000 emailových dotazů, adresovaných jazykové poradně Ústavu pro jazyk český AV ČR. Formou dotazů a srozumitelných odpovědí se čtenáři mohou seznámit s problematičtějšími jevy české gramatiky, od skloňování po syntax, s etymologií českých i z cizích jazyků přejatých výrazů, s významy užívaných frazeologismů či s genderovými aspekty jazyka.

Jednotlivá hesla jsou shrnuta v abecedním rejstříku na konci knihy. Zde jsou pro přehlednost typograficky rozlišena podle tématu. Čtenář se tak může rychleji zorientovat v nabídce samostatných hesel, jazykových jevů, obecných pojmenování, jazykových termínů a jazykových jevů v názvu hesla. V samotné výkladové části však podobné rozdělení chybí. Hesla za sebou sice jsou řazena podle abecedy, pro usnadnění vyhledávání jevů podle zájmu čtenářů by však jistě neuškodilo vytvoření kapitol zahrnujících vždy jeden určitý tematický okruh.

Po obsahové stránce je publikace velice rozmanitá. Dotazy se pohybují na škále od jednodušších gramatických problémů, které má většina z nás v povědomí již od základní školy, po složitější otázky, na které neodpovídají ani akademické příručky. Vyskytují se zde také otázky zdánlivě kuriózní, jako například jestli existuje psaná varianta *hrábje*, zda se anglické slovní spojení *hot dog* v nominativu plurálu má psát s *y* (*hot dogy*) nebo s měkkým *i* (*hot dogi*) či co znamená slovo „vejhu“ v opeře *Rusalka* (v árii se však zpívá *ve jhu*).

Za velice podnětné lze považovat vysvětlení významů či původu slov. Čtenář se dovídá, že slavné příjmení *Hujer* z filmu *Marečku, podejte mi pero* pochází z německé nářeční podoby obecného jména *Häuer*, což v překladu znamená „horník“. Zároveň podává toto příjmení svědectví o výrazném sepětí určitých příjmení s konkrétním regionem – právě příjmení *Hujer* se dle statistických údajů vyskytuje téměř z poloviny v okrese Jablonec nad Nisou, tedy v někdejší těžební oblasti. Obecné podstatné jméno *hujer* však nemá s „horníkem“ nic společného, jedná se o zastaralé slovo z moravského nářečí označující tlusté střevo, vepřový žaludek či tlačenku.

¹ PRAVDOVÁ, Markéta, ed. (2012). *Jsme v češtině doma?* Praha: Academia, 200 s.

Podobným případem je obecné jméno *homolka*, které se taktéž řadí mezi poměrně častá česká příjmení. Odpověď prozrazuje, že se v tomto případě jedná o „kus sýra ve tvaru homole“, tedy nahoře zaobleného kuželovitého tvaru. Podivuhodným vývojem prošlo také dnes běžně užívané a pro uživatele jazyka naprosto přirozené slovo *kelímek*. To se do češtiny dostalo v 19. století díky Janu Svatopluku Preslovi jako součást chemického názvosloví. Zde mělo poněkud úzký význam, a to „nádoba chemičná“. Zajímavostí je, že během dvou století v češtině toto slovo zdomácnělo, zatímco v polštině jde dnes o slovo zastaralé. Tamní mluvčí užívají jako ekvivalent českého kelímku slovo *tygiel/tygielek*, tedy „tyglík“, který se již v běžném úzu českého jazyka prakticky nevyskytuje.

Podobných etymologických „záhad“ se v knize objevuje nespočet, stejně jako již zmiňovaných gramatických problémů. Na některé z nich bohužel poradna nedokázala podat dostatečné vysvětlení – na otázku často bylo odpovězeno, výklad však ne vždy náležitě objasňuje přímo jádro problému. Jako příklad lze uvést dotaz na příčinu užívání genitivu u počítaného předmětu až od číslovky 5, když se počítaný předmět u číslovek 2, 3 a 4 pojí s nominativem plurálu (a proč se vůbec genitiv začal používat). První část byla adekvátně vysvětlena, na otázku *proč* však již odpověď chyběla.

Neobvyklým se může zdát názor lingvistů na problematiku přechylování jmen typu *lídř/lídryně, host/hostka*. Přestože se jedná o stejný proces (přechylování) a liší se pouze užití rozdílných přípon, přistupují k oběma výrazům různě. Zatímco *lídryni* považují autoři ze společenského i jazykového hlediska za zcela přijatelnou variantu, přechýlení *hostka* by do běžného vyjadřování zařadit nedoporučovali. I tyto postoje dokazují, jak rozporuplná a subjektivně posuzovaná je v současnosti tematika genderu.

I přes všechny výše uvedené výhrady lze příručku považovat za kvalitně zpracovanou. Svým rozsahem jistě nenahradí vědecké či akademické publikace, ale pro běžně uživatele, kteří nejsou v češtině tak úplně doma a chtějí se dozvědět nové informace o záludnostech mateřského jazyka, je tento knižní výběr výborným pomocníkem.

Bc. Kristýna Šťastná
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
kristyna.stastna01@upol.cz

Čeština pro život

Markéta Jargusová

Publikace *Čeština pro život* 2¹ autorky Aleny Nekovářové, která je ředitelkou vzdělávacího centra Asset (České Budějovice), vyšla v prvním vydání v nakladatelství Akropolis v roce 2012. Již podnázev (*15 moderních konverzačních témat*) sděluje, že jde o konverzační příručku. Témata jako *Moderní komunikace, Virtuální seznamka a sociální síť, Chceme být stále mobilní, V rušném městě, nebo na vesnici?, Jak být dlouho fit?, Ve světě českých médií, Příroda kolem nás, Za výhodnými nákupy se slevou, Večer se jdeme bavit, Vánoce po Česku, Jarní probuzení, Kriminalita. Hlavně klid a jdeme na to!, Kde na to všechno vzít peníze, Sladký život studentský a Změna je život*, se vztahují k aktuálním potřebám komunikace v každodenním životě. Za témata následují oddíly s *Přepisovými poslechovými cvičeními, Klíčem ke cvičením, Stručným přehledem české gramatiky* a také seznam *Použité literatury*. To vše na 360 stranách.

Učebnice je koncipována pro cizince – pro pokročilé až středně pokročilé studenty, kteří již mají jistou znalost českého gramatického systému a jsou schopni komunikovat v českém jazyce na úrovni B2 Společenského evropského referenčního rámce. Patnáct oddílů s konverzačními tématy má jednotnou, přehlednou formu. Mezi základní prvky přehlednosti patří zejména barevné stránky (každá lekce má jinou barvu stránek). Téma je uvedeno otázkami, které mají studenty tzv. rozmluvit hned na začátku. Na konverzační otázky navazují doplňovací, poslechová a gramatická cvičení. Součástí každé lekce je i samostatná část nazvaná *Konverzace*. Ilustrace a fotografie napomáhají studentům naučit se vyjadřovat k běžným činnostem každodenního života či popisovat určitou méně běžnou, netypickou situaci. Komunikačně popisná strategie je základním kamenem této publikace. Na konci každé kapitoly konverzace se nachází výčet modelových situací vhodných k tvoření dialogu ve dvojicích. Příručka obsahuje také články z tištěných nebo internetových periodik. Slovní zásobu si studenti obohatí na konci každé lekce, českým výrazům odpovídají ekvivalenty v anglickém i německém jazyce. Rozšiřující prvky, tzv. „něco navíc“, lze nalézt na konci jako završení některých lekcí, a to v podobě *Rčení a ustálených slovních spojení* (opět trojjazyčně). Za zmínku stojí také ilustrace Pavlínky Rezníčkové, které se nacházejí v úvodní části každé lekce. Ilustrace jsou v kreslené podobě, doplněné vždy pouze jednou

¹ NEKOVÁŘOVÁ, Alena (2012). *Čeština pro život 2*. Praha: Akropolis, 360 s.

barvou, která koresponduje s barvou stránek i barevným rozlišením nadpisů. Dále lze v publikaci nalézt (až na pár výjimek) jen reálné barevné fotografie.

Formální úprava knihy odpovídá jejímu účelu. Učebnice je rozdělena do přehledných odstavců, k orientaci napomáhá členění pomocí nadpisů a symbolů odkazujících ke zvukové nahrávce, k možnostem konverzace či k použití slovníku. Častá jsou cvičení na určování pravdy/nepravdy, která navazují na text a poslech. Zastoupení mají i různá cvičení na doplňování slov, slovních spojení a předložek. Studenti mají také za úkol upravovat věty podle textu nebo je transformovat do jiných podob dle kontextu.

Tematicky je příručka zaměřena na současný život v České republice. V textu lze najít i výrazy spadající do hovorové vrstvy jazyka, stejně tak i anglicismy, které jsou dnes běžnou součástí každodenní češtiny. Tyto jevy přispívají k autentičnosti vyučované podoby jazyka. Cizinci se setkají také s úkoly, které je naučí vyjadřovat se správně i písemně, v mnoha případech se jedná o oficiální písemnou formu komunikace. Cizinec je veden k tomu, aby napsal esej, vyplnil formulář, formuloval životopis nebo dopisy různého zaměření. V lekci *Sladký život studentský* jsou představeny i speciální termíny z oblasti vysokoškolského studia, mj. akademické tituly (u Čechů velmi oblíbené; dbá se na znalosti reálií ze života), jsou zde termíny spjaté s životem na vysokých školách v České republice (imatrikulace, promoce, rektor) apod.

Metodicky je příručka velmi dobře rozčleněna. Stejnou měrou se dostává opakování hlavních jevů správného vyjadřování (koncovky, slovní spojení, předložky apod.), ale také jsou hojně zastoupeny úkoly spojené se čtením textu, s porozuměním textu a s následnou aplikací informací v písemné nebo mluvené podobě. Nerovnoměrně jsou úkoly rozděleny mezi samostatnou práci jedince a práci v týmu, popř. ve dvojicích. Úkolů zaměřených na spolupráci je podstatně více, avšak právě kooperace neustále vede samotného jedince k aktivitě. To se zdá být primárním úkolem této publikace.

V knize je velmi mnoho částí s delšími pasážemi textu. Je možné vnímat četnost a délku textů jako nevýhodu. Absence teoretických poznatků může mnohým studentům také chybět. Kniha je označována jako učebnice, ale nenacházejí se v ní žádné teoretické pasáže o jazyce a gramatice. Uvedené negativum ale vyvažuje fakt, že se jedná o konverzační příručku, pro jejíž použití je nutná znalost jazyka na určité úrovni.

Jednoduchá gramatická shrnutí jsou k nahlédnutí na konci knihy. Jedná se však pouze o tabulky s deklinačními a konjugačními vzory ohebných slovních druhů bez poznámek a vysvětlivek. U sloves jsou také rozebrány časy, opět jen ve formě tabulky. Z neohebných slovních druhů je možno najít rozdělení předložek, spojek a příslovcí. Výjimku tvoří zobrazení deklinačního paradigmatu pěti nepravidelných substantiv. Součástí učebnice je i CD se zvukovými nahrávkami.

Na úplném konci příručky je možno shlédnout přehled dalších učebnic vztahujících se k výuce češtiny pro cizince.

Kniha *Čeština pro život* je jistě vhodnou učebnicí pro jazykové vzdělávání cizinců, byť je tu patrná jistá typizace uživatele. Uživatelem této knihy bude dospělý/dospívající člověk se středně pokročilou znalostí jazyka, se znalostí českých reálií a zvláštností týkajících se zvyklostí a způsobu života Čechů jako národa. Po zvládnutí všech probíraných témat si student podstatně rozšíří svou slovní zásobu, osvojí si nové komunikační obraty a zdokonalí se v četbě českého textu. Největším přínosem je fakt, že kniha dopomůže cizincům k samostatnému vyjadřování v běžných komunikačních situacích.

Bc. Markéta Jargusová
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
marketa.jargusova01@upol.cz

Pětaosmdesátiny Miroslava Grepla

Petr Malčík

Čtrnáctého dubna letošního roku ztekl osmdesát pět vesen, lét, jesení a zim emeritní profesor českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Miroslav Grepl. Abiturient českobudějovického reálného gymnázia se v roce 1949 zapsal na brněnské univerzitě ke studiu české a ruské filologie, kde k jeho učitelům patřili Adolf Kellner, Josef Kurz, František Trávníček a také pozdější kolega Jaroslav Bauer. Navazuje na své učitele, vkročil Miroslav Grepl do lingvistiky prací o obrozené syntaxi, kterou jako práci kandidátskou úspěšně obhájil v roce 1959. V následujících letech jeho zájem o diachronní syntax ještě doznívá, ale Grepl již pozvolna konvertuje k syntaxi synchronní. První oblast jeho badatelského zájmu na tomto poli představují mody emocionálních postojů mluvčího ve výpovědi, resp. prostředky jejich vyjádření. Soustředěný zájem vyústí v roce 1965 habilitačním řízením a Miroslav Grepl se od 1. ledna 1966 stává docentem pro současný český jazyk. Monografie syntetizující jeho výzkumy a sloužící jako podklad pro habilitační řízení vychází rok po jeho habilitaci tiskem pod názvem *Emocionálně motivované aktualizace v syntaktické struktuře výpovědi*. Vysoké pracovní nasazení, kterým se jubilant vyznačuje, podtrhuje fakt, že souběžně s habilitačním řízením participuje na organizaci mezinárodních syntaktických symposií, jejichž proslulost zvýrazňují slova Henrika Birnbauma, který díky nim nazval Brno „Mekkou slovanské syntaxe“. Po smrti hlavního iniciátora Jaroslava Bauera působí Miroslav Grepl jako spiritus movens celého podniku a úspěšně sprádá pavučiny mezinárodních kontaktů, jejichž některá vlákna stále plní svou funkci (vzpomeňme pro ilustraci nedávnou brněnskou přednášku polského syntaktika Macieje Grochowského). Profesorský titul získává se změnou politických poměrů; titul DrSc., jenž mu byl vinou nepříznivé politické situace upřen, se již následně získat nepokusil.

Výraznou měrou přispěl jubilant také k deskripci větné modalities. Chápání této kategorie u něj prodělalo zajímavý vývoj. Od konce šedesátých let minulého století přispíval k její teoretické i metodologické precizaci, v důsledku čehož opustil tradiční dichotomickou segmentaci a nahradil jí segmentaci trichotomickou. Následně spolu se Zdeňkem Masaříkem aplikoval svá zjištění v rámci kontrastivních německo-českých studií a i nadále se věnoval cízelaci teoretického pojetí, aby se na přelomu milénia od kategorie modalities úplně distancoval.

Metodologické zrání ovšem nepozorujeme pouze v oslavencově chápání modalities, nýbrž také v pracích syntetických. V roce 1964 vydává společně s Jaroslavem Bauerem skripta *Skladba spisovné češtiny*, dílo, které pod hlavičkou zmíněného autorského tandemu spatří světlo světa ještě pětkrát a v druhé polovině případů již jako monografie. Grepl text stále tříbí a ani po Bauerově smrti neredukuje jeho autorský podíl, byť bychom v posledních vydáních museli fragmenty původního pojednání hledat skoro s lucernou. Moderní přístupy k syntaxi reflektuje pak se svým žákem a dalším význačným českým syntaktikem Petrem Karlíkem ve zcela přepracovaném vydání, které autorské duo také nenechá ustrnout a v reedicích do něj implementuje nejnovější podněty lingvistického světa.

Miroslav Grepl se může pochlubit také mnoha úspěchy organizačními. Kromě uvedených syntaktických symposií pracoval po řadu let jako sekretář gramatické komise při Mezinárodním komitétu slavistů, tedy instituce, jejímž prostřednictvím byly položeny základy třísvazkové akademické gramatiky češtiny. Na jejím syntaktickém svazku se jubilant podílel nejen coby spoluautor koncepce, ale i jako autor příslušných výkladů; tatáž úloha mu příslušela i při sestavování gramatiky brněnské.

V neposlední řadě připomeňme zásluhy pedagogické. Na výtečného pedagoga vzpomínají generace studentů nejen pro to, že každý svůj teoretický vývod podpořil množstvím příkladů, ale také z toho důvodu, že jeho explikační přístup spočívá v postulátu považovat tradiční školskou gramatiku za metajazyk vhodný k vysvětlení moderních lingvistických přístupů, aniž by se musel uchýlovat k přílišným zjednodušením. Těžiště jeho výkladů neleželo na poli brachiálního memorování pouček, nýbrž tkvělo ve snaze vysvětlit danou problematiku natolik srozumitelně, aby posluchač k příslušné poučce induktivně dospěl. Tento modus operandi výrazně kontrastuje s pojetím řady jazykovědců, kteří se uzavírají ve svém světě teorií a představ.

Nemůžeme zde sumarizovat všechny oslavencovy úspěchy a ani to není naším cílem. Pokusíme se alespoň o krátké shrnutí. Na Miroslavu Greplovi nám imponuje, že ať se pustil do čehokoli, nikdy jej, řečeno kratochvilovskou metaforou, nesezobla slepice neúspěchu. Ve své zatím poslední stati vyslovil přání, že by se z nových syntaktických prací chtěl dovídat vždy něco nového, třeba jen drobného o češtině. Přejeme mu, aby se mu toto přání vyplnilo a aby k tomu také i nadále aktivně přispíval.

Mgr. Petr Malčík
Ústav českého jazyka
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
Arna Nováka 1/1
602 00 Brno
petrmlcik@yahoo.com

Na cestě k moderní mluvnici češtiny

Darina Hradilová

Neustále se vyvíjející jazyk vyžaduje i neustálou aktivitu směřující k jeho poznání a deskripci. Vytváření mluvnických popisů či gramatik tak má v české jazykovědě dlouhou tradici, v jejímž duchu se nesla i poslední léta. Vydána tak byla *Mluvnice současné češtiny* s podtitulem *Jak se píše a jak se mluví* (Cvrček a kol., 2010), *Akademická gramatika současné češtiny* (Štícha a kol., 2013), jíž předcházely *Kapitoly z české gramatiky* (Štícha a kol., 2011), opakovaně je vydávána *Příruční mluvnice češtiny* (Karlík – Nekula – Rusínová, 2012 ve 2. opraveném vydání), ale i Havránkova *Stručná mluvnice česká* (1998, 25. vydání). Příspěvkem k českému mluvnictví byl i projekt *Vzdělávací cyklus Moderní mluvnice češtiny*, který inicioval, získal pro něj podporu z ESF, po tři léta vedl jako hlavní řešitel a v loňském roce úspěšně zakončil prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.

Do projektu bylo zapojeno několik českých bohemistických pracovišť: Katedra bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého jako hlavní řešitelské pracoviště, Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky a Technická univerzita v Liberci jako partnerská pracoviště a další akademické instituce. Projekt *Moderní mluvnice češtiny* se tak stal platformou pro společnou práci desítek jazykovědců z celé České republiky.

Výsledkem jejich úsilí je sedmisvazková řada *Studie k moderní mluvnici češtiny*.¹ Nejedná se o tradičně pojatou mluvnici a už vůbec ne o mluvnici, která by měla kodifikační či preskriptivní ambice. Jak je naznačeno už samotným názvem, jedná se o studie zaměřené na témata, kterým dosud nebyla věnována dostatečná pozornost, či na témata, která je možno v kontextu aktuálního jazykovědného bádání uchopit jinak, než tomu bylo dříve. První dva svazky *Pragmatické aspekty češtiny* a *Komunikační situace a styl* jsou zaměřeny na jazyk v komunikaci, na jeho komunikační funkce a na normy, které se při produkci a recepci komunikátů uplatňují. Třetí svazek *Čeština a dějiny* pojednává o vybraných obdobích vývoje spisovné češtiny, zvláštní pozornost je věnována vývoji jazyka po roce 1938 a v letech 1945–1948, ale i také kontaktům češtiny s jinými jazyky, zejména se slovenštinou. Následující svazky, tedy čtvrtý až sedmý, korespondují s jazykovými plány, byť ne v obvyklém pořadí, které vychází z principů dvojí artikulace jazyka.

¹ Informace o projektu i veškeré výstupy jsou dostupné na <https://sites.google.com/site/mluvnicecestiny/>.

Čtvrtým svazkem je tak *Dynamika českého lexika a lexikologie*, zdůrazňující vzájemnou prostupnost a provázanost jevů lexikálních a gramatických. Pátý svazek *K české fonetice a pravopisu* ve své části fonetické prezentuje variabilitu zvukových charakteristik řeči a v části pravopisné podává analýzu principů českého pravopisu. Svazek šestý *Úvahy o české morfologii* vychází z funkčně strukturních tradic české lingvistiky, rozšiřuje je ovšem o prvky kognitivního přístupu. Poslední svazek *Kapitoly ze syntaktologie* je věnován jak tradičním tématům syntaxe, jako jsou syntaktické teorie a možnosti syntaktické analýzy věty, tak tématům s interdisciplinárním přesahem, zejména do morfologie.

Jakkoli je sedmisvazková řada studií čítající více než tisíc pět set stran odborného textu sama o sobě úctyhodným počinem, není jediným výstupem projektu, jehož plný název byl *Vzdělávací cyklus Moderní mluvnice češtiny pro studenty magisterských a doktorských programů filologických oborů*. Cílem projektu totiž nebylo jen vytvořit kompendium popisující současný český jazyk, ale především s otázkami, které jsou v řadě studií nastolovány, a s možnými přístupy k jejich řešení seznámit posluchače bohemistických studijních oborů. Na pracovištích, která se do projektu zapojila, tedy na bohemistických katedrách pedagogických nebo filozofických fakult univerzit v Praze, Plzni, Českých Budějovicích, Liberci, Hradci Králové, Brně, Olomouci, Ostravě a Opavě byl realizován výukový předmět *Moderní mluvnice češtiny*. Přednášky či semináře byly vždy vedeny členy autorských týmů jednotlivých svazků mluvnice; posluchači těchto předmětů tak měli možnost nejen zažít autentickou atmosféru přednášek vůdčích osobností mnoha filologických disciplín, pro příklad jmenujme za všechny prof. PhDr. Zdenku Palkovou, CSc., prof. PhDr. Petra Mareše, CSc., nebo doc. PhDr. Miladu Hirschovou, DSc., ale především mohli sledovat badatelské a tvůrčí postupy, jakými se autoři textů studií propracovávali k řešení otázek, před které byli při snaze o popis současného jazyka postaveni. Nejen díky odbornému, ale také logistickému úsilí řešitelů projektu výukové aktivity přednáškového cyklu absolvovalo téměř sedm set posluchačů magisterských a doktorských studijních programů.

Za zásadní pozitivum proběhnuvšího projektu je možno považovat jeho komplexnost. Nezůstává za ním totiž jen řada knižních studií, ale také řada studentů vybavených jak kvalitními znalostmi, tak užitečným povědomím o efektivní vědecké spolupráci a konečně i řada odborníků vděčných za vytvoření prostoru k odborné komunikaci a kooperaci.

Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
darina.hradilova@upol.cz

Bohemica Olomucensia

roč. 6 (2014)

č. 1

Redakce:

PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

prof. PhDr. Tomáš Kubiček, Ph.D.

PhDr. Jan Schneider, Ph.D.

Technické zpracování: Jitka Bednaříková

Příspěvky prošly dvojím anonymním recenzním řízením.

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.upol.cz/vup

e-mail: vup@upol.cz

e-shop: www.e-shop.upol.cz

Adresa redakce:

Katedra bohemistiky Filozofické fakulty UP v Olomouci

Křížkovského 10, 771 80 Olomouc

tel.: 585 633 173

e-mail: ondrej.blaha@upol.cz

Olomouc 2013

MK ČR E 18600

ISSN 1803-876X

Vychází 4× ročně